

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра педагогіки, методики викладання іноземних мов та
інформаційно-комунікативних технологій

Кваліфікаційна робота

з педагогіки на тему:

«Педагогічний гумор як засіб підвищення ефективності освітнього процесу в сучасній вищій школі України»

Студента групи СОкт 55-21
факультету германської філології,
денної форми здобуття освіти
за освітньо-професійною програмою
«Викладання європейських мов на основі
комбінованих технологій (англійська мова і
друга західноєвропейська мова)»,
спеціальністю 014 Середня освіта,
спеціалізацією Англійська мова і література.
Форма здобуття освіти: денна
Губеня Дмитра Олексійовича

Допущений до захисту

«___» _____ року

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук,

доцент **Кудіна Валерія Василівна**

Завідувач кафедри

(підпис)

(ПІБ)

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ГУМОРУ	8
1.1. Сутність педагогічного гумору	8
1.2. Функції та види гумору у педагогічній діяльності.....	16
1.3. Методичні основи педагогічного гумору	20
1.4. Гумор як складник процесу навчання іноземних мов.....	25
Висновки до 1 розділу	35
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ГУМОРУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	36
2.1. Дослідження психолого-педагогічного впливу гумору на підвищення ефективності освітнього процесу у вищій мовній школі	36
2.2. Методичні рекомендації із застосування педагогічного гумору в освітній діяльності педагога вищої школи.....	47
Висновки до розділу 2	57
ВИСНОВКИ	59
РЕЗЮМЕ	61
SUMMARY	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	65
ДОДАТОК	71

ВСТУП

У сучасному світі від учителя, педагога вимагається бути обізнаним досконало не лише у предметі, який він викладає і якому присвятив своє життя, а й володіти важливими особистісними та комунікативними якостями. Педагог повинен бути спроможним до критичного мислення і творчо підходити до певних завдань, з якими він зустрічається щодня. Людській природі властиві такі поняття, як дотепність, сміх, гумор. Почуття гумору є одним із важливих елементів емоційних особливостей, що становлять професійну компетентність педагога.

«Гумор це рідкісний стан талановитої людини і талановитого часу, коли ти веселий і розумний одночасно», писав Михайло Жванецький [15].

Почуття гумору – це певний талант, який властивий не усім і якому важко навчитися. Воно є потужним джерелом психічної розрядки, засобом усунення розумової втоми, яка супроводжує навчання, допомагає краще утримувати увагу, а отже, й засвоювати необхідний навчальний матеріал.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи полягає у потребі винайдення стратегій для створення доброзичливої атмосфери та комфортного психологічного середовища на навчальному занятті задля підвищення ефективності освітнього процесу.

Гумор має важливе виховне та розвивальне значення, тому його застосування в педагогіці є дуже значущим і необхідним. Якщо педагог має почуття гумору та здатний його застосовувати на практиці, то останній може стати серйозним дидактичним засобом навчання та виховання.

«Багато дослідників вважають, що прояв гумору в людини – це одна з найважливіших особливостей, що відрізняє людську психіку від психіки тварини» [38]. Поряд з термінами гумор та почуття гумору використовуються й інші визначення: "комічне", "дотепність". Різні автори бачать по-різному суть вищезгаданих термінів. У сучасній науці вивчення комічного стає дедалі міждисциплінарнішим.

«Гумор поступово почали виділяти у самостійний предмет дослідження. Підтвердженням цього процесу є поява тематичних асоціацій, як на рівні конкретної держави, так і міжнародного масштабу: Американська асоціація з вивчення гумору, Міжнародне товариство вивчення гумору» [16]. «Підвищений інтерес до досліджень у галузі гумору пояснюється його зростаючим значенням у розвитку сучасної культури. М.В. Бороденко зазначала у своїх дослідженнях про те, що саме комічне зосереджує в собі систему "контрзнаків", які створюють невизначеність, але, своєю чергою, створюють поле для розвитку нового. "Контрзнаки" відіграють роль своєрідних стимулів саморозвитку культури, як в індивідуальній, так і суспільній свідомості, що забезпечує динаміку суспільної свідомості щодо нових знакових сутностей» [28]. «Існування в суспільстві великої кількості норм та обмежень призводить до зростання потреби у символічному, ігровому порушенні цих норм, тобто. у гуморі» [16]. Гумор виступає соціокультурним засобом, що дозволяє, з одного боку, зняти стрес нормативного підпорядкування, а з іншого боку, – обійти ці норми там, де вони безглузді чи шкідливі для людини. Мета нашого дослідження – вивчення підходів до аналізу ефектів та механізмів впливу почуття гумору на освітній процес та особистість студент. У психолого-педагогічній літературі існує кілька підходів до трактування поняття "почуття гумору". З. Фройд, О.М. Лук, С.Л. Рубінштейн розглядають почуття гумору як властивість особистості, вважають, що воно є продуктом емоційної сфери, намагаються поєднати комічне і почуття людини.

Ю.Б. Борєв, А. Вуліс представляють почуття гумору як характеристику особливостей суспільства, нації [19].

У дослідженнях, спрямованих на вивчення почуття гумору, виділяють кілька напрямів, чи підходів:

- вивчення когнітивних аспектів почуття гумору;
- вивчення природних характеристик почуття гумору;
- вивчення мотиваційно-цільової сторони почуття гумору;
- вивчення результативних аспектів почуття гумору [14].

Часто різні аспекти та питання про почуття гумору вивчаються окремо один від одного, що не дозволяє враховувати та розкривати продуктивно їх взаємозв'язок. Ця проблема успішно вирішується у межах системно-функціонального підходу А.І. Крупнова. «Цей підхід дозволяє вивчати почуття гумору в єдності регуляторно-динамічних і мотиваційно-сміслових характеристик» [14].

«Почуття гумору є властивістю особистості, що полягає в здібності людини розуміти смішне, її схильності до переживання задоволення від когнітивної оцінки структурних і змістових компонентів ситуації та характеристик об'єктів взаємодії, що виражається в індивідуально-своєрідній формі емоційних і поведінкових реакцій» [38].

Багатьма дослідниками відзначається вплив психолого-педагогічного потенціалу гумору на освітній процес. Це проявляється у різних аспектах життєдіяльності особистості в освітньому середовищі. Зупинимось на аналізі впливу почуття гумору та його механізмів на процес педагогічної діяльності. У вітчизняній педагогіці, обґрунтованих досліджень з проблеми використання психолого-педагогічного потенціалу гумору, враховуючи велику роль гумору в

сучасному житті не тільки дорослої людини, а й здобувача вищої освіти, ця обставина наштовхує нас на думку про те, що доцільно буде детально вивчити те, як впливає почуття гумору на особистість студента і його навчання.

Кожному сучасному педагогові відомо, що особистість студента змінюється, та той, який приходив до університету 10-20 років тому, вже не схожий на того, хто відвідує заклад освіти зараз. Саме це викликає потребу розвивати систему освітньої роботи під час аудиторних і позааудиторних занять. Педагогу важливо більше прислухатися до інтересів студентів. Щоб навчальний процес приносив задоволення кожному здобувачу освіти і самому педагогу, він має бути побудований на взаєминах, приємних обом сторонам взаємодії. Це можливо зокрема при використанні педагогом почуття гумору.

Оскільки можливості гумору в педагогічній практиці вивчені ще не повною мірою, обрана тема є актуальною для дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати сутність, принципи, функції, методи та форми використання педагогічного гумору для підвищення ефективності освітнього процесу в сучасній вищій школі України.

Для досягнення поставленої мети окреслено такі **завдання**:

- 1) з'ясувати сутність поняття «педагогічний гумор»;
- 2) визначити принципи, функції, методи та форми педагогічного гумору;
- 3) проаналізувати основні етапи розвитку педагогічного гумору як засобу підвищення ефективності освітнього процесу;
- 4) виокремити загальні особливості педагогічного гумору;
- 5) дослідити шляхи ефективного впливу педагогічного гумору на освітній процес в закладах вищої освіти;

Об'єктом дослідження виступає педагогічний гумор.

Предметом дослідження виступають шляхи ефективного впливу педагогічного гумору на освітній процес у закладах вищої освіти в Україні.

Для досягнення мети дослідження використано такі методи:

- вивчення чинних державних документів у галузі вищої освіти;
- опрацювання наукових і навчальних джерел з методики навчання іноземних мов і культур та суміжних з нею наук;
- опрацювання наукових і навчальних джерел з педагогіки та психології;
- наукове спостереження на заняттях у закладі вищої освіти;
- вивчення та узагальнення досвіду викладачів закладу вищої освіти;
- словникова дефініція;
- пробне навчання.

Наукова новизна роботи та практичне значення її результатів полягає у визначенні особливостей використання педагогічного гумору на заняттях у закладах вищої освіти. У виокремленні певних видів гумору, які будуть доречними у роботі викладачів.

Структура кваліфікаційної роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатку та анотацій українською та англійською мовами. Загальний обсяг роботи – 72 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ГУМОРУ

1.1 Сутність педагогічного гумору

Проблема використання гумору як педагогічного засобу занадто довго залишалася поза увагою. І навряд чи могло бути інакше для педагогіки радянської доби, яка вважала питання виховання надзвичайно серйозною проблемою, що мала бути для вирішення стратегічного завдання – формування радянської людини, людини майбутнього, будівника суспільства. Тому в цій серйозній справі державного значення навряд чи могло бути місце для такої легковажної речі, як гумор.

Обережне використання гумору як педагогічного засобу починається в гуманістичній педагогіці та психології, які сягають приблизно 1960 – 1970 років, коли починається запровадження так званого дитиноцентричного підходу до освіти, у якому вся увага зосереджена на учневі як на головному персонажі навчального процесу нарівні з учителем. Іншими словами, учень з об'єкта педагогічного впливу перетворюється на повноцінного суб'єкта педагогічного спілкування та усього освітнього процесу.

Така переорієнтація у педагогіці пов'язується насамперед з іменами педагогів-новаторів, “шестидесятників” у педагогіці – це Ш.О. Амонашвілі, В. О. Сухомлинський, С.М. Лисенкова, В.Ф. Шаталов, Є.М. Ільїн, М.П. Гузик та інші. Так, у своїй книзі “Здастуйте, діти!” Ш.О. Амонашвілі пише: «Досвід переконав мене в тому, що сміх не лише спрямовує пізнавальний процес, а й сам є одним із способів і результатів пізнання. Сміх – це яскрава форма виразу радісних переживань. Мені здається, що сміх незаслужено витіснений з уроків. Більшість педагогів замість того, щоб викликати сміх у дітей, переслідують його. Для мене ж він – важлива педагогічна проблема, і діти часто будуть сміятися на моїх уроках, сміятися “серйозно”. Їм слід буде скласти розповідь за смішними

сюжетними картинками, і в класі пануватиме сміх. “Чому ви смієтесь, що тут смішного?” – запитаю я, і вони наввипередки стануть описувати ситуацію, пояснюючи, чому ж вона смішна. Ми будемо сміятися разом, і я попрошу їх дати таке ж задоволення рідним і близьким, словесно описати їм зміст ситуації. <...> “Якщо ви вмієте викликати сміх інших, значить, ви вмієте добре і правильно розповідати!” – скажу я дітям”» [1, 12]. Ці слова прозвучали як одкровення, як виклик традиційній “суворій” і серйозній педагогіці. Більше того, Амонашвілі у своїй книзі не лише пише про необхідність використання гумору як засобу, що стимулює пізнавальний процес, але й описує методику його застосування на уроках (наприклад, широко відомий прийом “неуважного учителя”, який допускає помилки, які мають помітити і виправити учні тощо). «Сміх, можливо, є одним із найкращих способів виявлення переконливої позиції. Я так і буду розглядати його в роботі з дітьми. Так і буду помилятися, але не тільки для того, щоб викликати радісний сміх дітей. Мої помилки поведуть за собою рух думки дитини. Діти почнуть сперечатися зі мною, і я “зізнаюся”. Ви маєте рацію... Вибачте, будь ласка!» [1, с. 66], – підсумовує педагог. І його думки перегукуються із знаменитою “Школою радості” В.О. Сухомлинського.

Проте, після Ш.О. Амонашвілі тема гумору в освіті знову на деякий час була забута – в освіті виникли більш нагальні питання, які гостро потребували розв’язання.

Сьогодні зарубіжна психологія і педагогіка, особливо американська, активно займається гумором і його педагогічними можливостями. Водночас, відзначаючи евристичну, творчу природу гумору, вчені визначають гумор як особливий спосіб погляду на світ, розвідник несподіванок, інтелектуальний стимул, спрямований на пошук відхилень від норми, усе це малорухливий інтелект може насилу сприйняти або взагалі не впоратись.

Почуття гумору у Ю. Б. Борєва – це «здатність до сприйняття комічного, що передбачає хоча б емоційне схоплювання суперечностей дійсності» [5].

Гумор, на його думку, є суб'єктивною копією об'єктивного комізму, однією з форм естетичного почуття. Справжнє почуття гумору завжди включає [5]:

- високі естетичні ідеали дотепних людей. Інакше гумор перетворюється на цинізм, вульгарність. При сприйнятті чогось смішного особлива активність естетичних почуттів проявляється у вигляді самостійного опору естетичного ідеалу висміюваному явищу;
- здатність схоплювати суперечності дійсності в найзагальнішому вигляді;
- живий розум, який відразу схоплює суперечності в їх естетичній формі, – це розум, який загострює суперечності і дозволяє поняттям просвічувати крізь суперечності;
- почуття гумору неможливе без гострого, критично розвиненого розуму, критичного емоційно-духовного складу людини;
- про формування гумору говорить естетичний розум, який може судити про явище в його сутності, у всій його повноті, а не частково в його утилітарному значенні;
- асоціативний розум, що схильний до багатьох несподіваних зіставлень, виринаючий явище зі звичного контексту.

Що ж таке гумор? Зупинимо свою увагу на визначенні поняття «гумор». За словником іноземних слів, «гумор – це зображення смішного, виставлення подій, людських недоліків і слабкостей у комічному, смішному вигляді» [33].

З психологічної точки зору, гумор – це позитивна емоція, яка називається задоволенням, яка в соціальному контексті зазвичай запускає когнітивний процес оцінки, що включає сприйняття жартівливих, легковажних невідповідностей і виражається на поведінковому рівні через відповідну міміку і сміх.

Слід відзначити почуття гумору як частину характеру професійного вчителя. Викладач з почуттям гумору підтримує дружбу з об'єктом гумору, який, так би мовити, піддається своєрідній емоційній критиці.

Використовуючи гумор як педагогічний засіб, розуміємо, що він базується на усвідомленні учасниками спілкування різного роду невідповідностей (між очікуваним і тим, що сталося, між видимим і реальним тощо), які асоціюються з комічним ефектом, що знімає психологічну напругу та сприяє дружнім стосункам.

Сучасна освіта потребує вчителя з високими інтелектуальними та комунікативними якостями, здатного критично мислити та творчо підходити до розв'язання поставлених перед ним завдань. Пошук нових шляхів підвищення ефективності навчання також стимулює пошук освітніх технологій, що дозволяють використовувати особистісний потенціал учителя, застосуванню якого раніше не приділялося достатньої уваги.

Виховну цінність представляють такі властивості людської природи, як гумор, дотепність, сміх. Фахівці ставлять почуття гумору в одну низку з іншими необхідними емоційними якостями, що складають професійну компетентність педагога. Але можливості сміху в освітній практиці ще не до кінця вивчені.

Насамперед зазначимо, що в основі сміху лежить усвідомлення учасниками навчального спілкування різноманітних відхилень між очікуваним і тим, що сталося, між видимим і реальним, між метою і засобом, формою і змістом тощо, що створює комічний ефект і сприяє формуванню дружніх стосунків.

У зв'язку з цим має сенс говорити про дві необхідні умови для появи сміху. Одним із станів, що викликають сміх, є критика і знецінення певних норм і умовностей. По-друге, є відчуття радості, яке наповнює тих, хто сміється.

Спектр емоцій, які приносять людині радість, багатогранний – користь, радість життя, веселощі, задоволення, безпека, благополуччя, гра і т. д. Незважаючи на те, що цей вид поділу дуже умовний, саме ці два аспекти – критичний і захисний – розважальний, що цікавить нас перш за все, коли йдеться про освітній аспект сміху.

Важливим аспектом сміху є те, що він допомагає викривати всілякі помилки, забобони, ілюзії та догматизм в індивідуальному та соціальному житті. Тому, хто сміється, догматизм не загрожує, бо сміх завжди підтверджує відносну істину і руйнує абсолютну. Проповідувана абсолютна істина завжди догматична і сувора. Сміх показує недосяжність і помилковість всього абсолютного, кінцевого, статичного.

Сміх також чужий крайнього релятивізму – сміятися абсолютно над усім безглуздо й аморально. Критика старих, застарілих теорій за допомогою сміху демонструє відносність знань. Сміх – це критика в ім'я високих етичних, наукових, суспільно значущих ідеалів. З цієї точки зору сміх не тільки руйнує, але й утворює, точніше руйнує заради підтвердження.

Ще одну важливу роль у виховному процесі відіграє охоронно-розважальний аспект гумору та сміху. Сміх виконує захисну функцію, підвищує життєвий тонус і стійкість організму до екстремальних умов. Класичний приклад – студентські жарти перед черговим іспитом. Гумор і жарти в цей час – не найкращий приклад дотепності. Здебільшого це типові зразки чорного гумору. Але функція сміху цієї різкості однозначно захисна – приховати справжній душевний стан студента перед іспитом. Сміх і самоіронія – реакція, яка попереджає про можливу невдачу і перехід від трагічного сприйняття дійсності до іронічного, менш болісного.

«Сміх не тільки захищає, а й розважає. Науковий стиль і серйозність сучасної освітньої практики сьогодні сприймається не всіма. Багато педагогів відчують гостру потребу скоротити стиль і побудувати нормальну людську розмову. Порозумітися з аудиторією і не проповідувати незаперечні істини – завдання не з легких, особливо для вчителів старшого покоління.

Серйозний і авторитарний стиль педагогічного спілкування багатьох учителів пояснюється не їхньою особистою відсталістю, а скоріше тією педагогічною парадигмою, яка формує ідеальний образ учителя. Хоча насправді ситуація навчальної взаємодії, будучи достатньо ритуалізованою і передбачає жорсткий розподіл статусів і ролей, пов'язаних із конкретною поведінкою, є продуктивною основою для створення різного роду неузгодженостей, що викликають сміх. Педагог, який жартує і сміється, вже є відхиленням від образу вчителя з традиційними характеристиками – «серйозний», «поважний», «важливий» [5].

Однак для багатьох педагогів це неприпустима свобода – сміятися та жартувати на занятті. Легковажна поведінка нібито шкодить його авторитету, а жартувати можна дозволити собі лише після заняття. Хоча кожен учень чи студент воліє бачити перед собою вчителя, який усміхається, вміє сміятися і жартувати. І це не просто естетичний нонсенс. Це об'єктивна закономірність, яка забезпечує успішність навчального спілкування.

Сміх заразливий і легко стає масовим явищем. Завдяки емпатії як механізму синхронізації переживань, сміх спонукає членів команди несвідомо наслідувати один одного. Крім того, фізичний стан людини, що сміється, характеризується різким ослабленням м'язового тону, що означає розслаблення. Людина, яка сміється, звільняється від психологічної напруги. Сміх пригнічує волю, притупляє оцінку ситуації від логічного міркування.

Іншими словами, завдяки цим якостям сміх робить аудиторію більш поступливою, що в рази полегшує роботу педагога.

Водночас з перцептивної точки зору емоції, що виникають у процесі сміху, сприяють більш успішному засвоєнню матеріалу. Напівжартівливі та комічні приклади та порівняння запам'ятати й пояснити набагато легше, ніж сухі визначення. Своєчасне емоційне акцентування ключового питання забезпечує точніше розуміння його суті.

У сучасному педагогічному стилі багатьох педагогів з Європи та Америки така методика практикується досить часто. Можна сказати, що вони добре засвоїли формальну схему з використанням гумору та сміху – на початку, в середині та в кінці заняття. Питання про те, як педагог використовує почуття гумору – творчо чи за заздалегідь визначеною схемою – є надзвичайно важливим. У будь-якому випадку, подавати інформацію з гумором, з включенням жартів і драматичних ситуацій точно не шкідливо, але корисно для навчального процесу.

Компетентність педагога визначається зокрема й тим, як він сприймає критику, чи вміє критично оцінювати свої вчинки та дії. Людина, яка вміє визнавати свої помилки, завжди є більш перспективним спеціалістом у будь-якій сфері людської діяльності. Визнавати свої помилки завжди дуже важко. Педагогу це зробити подвійно, тому що йому часто доводиться визнавати свої помилки в присутності всієї аудиторії. Гумор і сміх у таких ситуаціях є незамінним засобом зберегти «обличчя» і визнати помилку. Таким чином викладач одночасно демонструє аудиторії здатність до самокритики та почуття гумору.

Поєднана з гумором самокритичність є показником того, що педагог адекватно реагує на те, що відбувається навколо, готовий відмовитися від безпідставних претензій, щоб знати єдину правду. Уміння педагога посміятися

над собою показує учням, що він, як і всі люди, не застрахований від помилок і потрапляння в смішні ситуації.

Певною мірою гумор педагога передається студентам. Він формує оптимістичний світогляд, що неодмінно сприяє створенню позитивної психологічної атмосфери в аудиторії. І навпаки, якщо жарт не викликає жодної реакції у слухачів, то це вірна ознака остракізму або принаймні ворожих відносин.

Звичайно, це може бути просто злим жартом. У цьому випадку, однак, співчутлива аудиторія, принаймні з порядністю, виявляє розуміння ситуації з усмішкою. В усякому разі, жарт можна вважати різновидом «розвідки під час бою». Кожна реакція аудиторії – сміх, посмішка, хихикання, мовчання – дає вчителю інформацію про ступінь соціальної згуртованості, рівень розвитку, рівень підготовленості учнів і можливості економії мовних ресурсів. Тобто реакція на жарт дозволяє вчителю виявити приховані, невикористані психічні ресурси та забезпечити доступ до них за допомогою непрямих педагогічних засобів.

Є багато способів створити сміх. Безліч смішних суперечностей. Сміх дозволяє відкрити справжню суть за тим, що здається. Використання гумору в навчальній діяльності визначається як особистісними характеристиками викладача, так і його комунікативними здібностями. Для створення сміху викладач може використовувати як оригінальні (жарти, каламбури тощо), так і репродуктивні (жарти, афоризми, притчі) форми.

1.2 Функції та види гумору у педагогічній діяльності

Характеризуючи гумор як педагогічний засіб, перш за все необхідно визначити його функції в освітній діяльності, тобто ті завдання, які вирішує викладач у процесі використання гумору. За Дубініною можна виділити чотири основні функції гумору в освітній діяльності:

- «Інформаційна функція. Викладач, який використовує гумор, не тільки передає певну інформацію про предмет мовлення, а й розкриває себе як особистість. Почуття гумору, виражене в дотепності (грі слів, жарті, анекдоті), характеризує культуру і свідомість людини, яка створила комічну ситуацію. Крім того, викладач може використовувати гумор, щоб висловити особисте ставлення до того, що відбувається, а також показати вміння враховувати індивідуальні особливості студента.
- Емоційна функція. Гумор приносить задоволення у будь-яку ситуацію. Дозволяє менш болісно адаптуватися до мінливих умов. Чим вище здатність учасників освітнього процесу розуміти і створювати гумор, використовувати його для подолання складних ситуацій, тим менше виражені симптоми депресії. Гумор може виступати засобом зняття психологічної напруги, психологічної розрядки, створення творчого відчуття благополуччя і, зрештою, сприяти ефективності освітньої діяльності. Крім того, за допомогою гумору можна керувати колективним настроєм, створювати умови для колективних дій і формувати колектив студентів. Тому гумор може існувати як засіб емоційної підтримки.
- Мотиваційна функція. Гумор служить стимулом для самовиховання, тому що роздратований викладач перестає стежити за особистою поведінкою і мовленням, визнає несправедливість, припускається помилок у вимові слів і прізвищ, внаслідок чого може стати об'єктом насмішок. Коли викладачі це усвідомлюють, вони намагатимуться регулювати свою поведінку та

розвивати почуття гумору. Звичайно, жарт може бути доречнішим, ніж покарання чи догана. Крім того, гумор є засобом вираження індивідуальності як викладачів, так і студентів. Дотепному викладачу завжди легше знайти нестандартне розв'язання навчальної проблеми.

- Регулююча функція. Гумор регулює стосунки між викладачами, викладачами та студентами, а також між студентами. Це набуває великого значення вже на етапі формування цих відносин. Розсмішити людину – значить вступити з нею в емоційний контакт, викликати прихильність і певною мірою довіру» [11].

«Формування індивідуальних особливостей шляхом використання гумору, а отже, і формування способу реагування викладача в конфліктних ситуаціях відбувається протягом усього курсу навчання. При цьому під реагуванням педагога на конфліктні ситуації на основі використання гумору ми розуміємо свідомий вибір викладачем варіанту поведінки, пов'язаного з різними проявами гумору, на основі знання його можливостей.

Для активізації розкриття гумору викладачем рекомендується створити так зване «гумористичне середовище». Гумористичне середовище – це організація і побудова педагогічних навчальних ситуацій, які сприяють максимальному прояву цієї якості.

Формуванню оптимального стилю взаємовідносин між студентами в групі сприяє колективна творча діяльність, активна міжособистісна взаємодія, результатом якої є відчуття внутрішнього комфорту та бажання виразити свою індивідуальність за допомогою гумору.

Важливим засобом стимулювання самовдосконалення викладача в рамках використання цього виховного засобу є рефлексія використання гумору. Рефлексію використання гумору ми розуміємо як здатність до

самоспостереження, самоаналізу використання викладачем гумору. Це особливий принцип мислення, який спрямований на реалізацію сприйняття власних проявів гумору» [11].

Проведення рефлексії, спрямованої на усвідомлення індивідуальних особливостей з використанням гумору, допомагає викладачеві виробити адекватний спосіб реагування в конфліктних ситуаціях. Загалом типи реагування, засновані на використанні гумору, можна звести до трьох основних типів:

- «словесні (викладач передає смішну інформацію або виражає жартівливе ставлення до того, що відбувається за допомогою вибору мовних засобів. Сюди ж відносяться фонація і графічні види пари мовних засобів. Фонація – це звучання мови, темп, гучність, види заповнення пауз (е-е-е, м-м-м та ін.), а графіка – види виконання літер і розділових знаків, прийоми графічних доповнень букв;
- мімічний (викладач за допомогою обличчя, погляду, за допомогою міміки передає смішну інформацію або висловлює жартівливе ставлення до того, що відбувається);
- пантомімічний (викладач передає смішну інформацію або виражає жартівливе ставлення до того, що відбувається рухами тулуба, рук, ніг, за допомогою жестів)» [11].

Виконання кожного з цих видів гумору відбувається в процесі спілкування. Вибір викладачем варіанта поведінки, пов'язаного з різними проявами гумору, повинен базуватися на врахуванні його комунікативних здібностей.

Тому гумору властивий стресопротекторний потенціал, який виявляється в захисті суб'єкта від негативних емоцій і станів, виникнення яких зумовлене переживанням складних життєвих ситуацій, особливо конфліктних. Ступінь травматичного впливу ситуації буде залежати від її когнітивної оцінки, а почуття

гумору може вплинути на неї. Гумор виконує функції захисту від негативних переживань, що виникають під час конфліктних ситуацій (тривоги, почуття невдоволення, гніву тощо), знижує значущість психотравмуючих обставин.

1.3. Методичні основи педагогічного гумору

За дослідженням Пасинок, «дратівливий, образливий, млявий тон викладу навчального матеріалу, як показали проведені дослідження, знижують працездатність на 10-20%, а у слабких здобувачів освіти до 37%. Крім того, роздратований педагог перестає контролювати свої вчинки, припускається помилок у методиці навчання, несправедливості у відносинах з вихованцями. Зайва суворість, злий і навіть просто сердитий викладач викликає опір студентів, призводять до виникнення смислового бар'єру, коли молоді люди протестують проти кожної, навіть адекватної вимоги» [29].

Зворотний вплив надають інтерес, віра викладача у здібності вихованців, у їхні інтелектуальні сили, у можливість всебічного розвитку їхніх професійних умінь і навичок. Захопленість роботою часто запобігає порушенням дисципліни. Ентузіазм заразливий. В арсеналі досвідченого вихователя завжди знайдуться жарт, весела розповідь, прислів'я, приказка. Розвинене почуття гумору викладача знімає зайву нервову напругу, допомагає позбутися стомлення, полегшує роботу на занятті, у майстерні.

Гумор дозволяє безболісно попередити чи ліквідувати найскладніший конфлікт, нейтралізувати сильну напругу. Сміх, жарт благотворно впливають і на нервову систему, тонізують тих, хто навчається. Невипадково А.С. Макаренко рекомендував вчителю під час зустрічі, розмові з учнями виявляти радість, посміхатися. Педагог не може дозволити собі мати сумну фізіономію.

Водночас не слід забувати, що ніякий гумор, ніяка сатира не допоможуть викладачеві, який неглибоко знає свій предмет, ставиться до роботи недостатньо серйозно, слабо володіє методикою викладання, байдужий до студентів.

Жарт, сатиричний приклад, саркастичне зауваження – не самоціль. Вони «працюють» лише тоді, коли спрямовані на головне – привернути увагу,

сформувати певне ставлення до тієї чи тієї проблеми. Очевидно, одним викладачам використовувати комічне у роботі легше, іншим важче. Однак навчитися професійно застосовувати жарт, працюючи зі студентами може кожен. Важливо пам'ятати, що гумор – зброя обоюдогостра, і не перейти допустимий кордон. А для цього слід знати і неухильно дотримуватися основних вимог до використання гумору в процесі спілкування з тими, хто навчається, їхніми батьками, з колегами та адміністрацією [34]:

«Перша вимога. Не можна піддавати осміянню особистість людини. Можна іронізувати над окремими рисами характеру, можна викривати конкретне явище, вчинок чи висловлювання. Не можна застосовувати старий, як світ, прийом безпринципних людей: замість того, щоб спростувати доводи людини, зганьбити, висміяти цю людину.

Друга. Не слід сміятися з того, що людина не може виправити. Неприпустима навіть посмішка щодо прізвища вихованця, особливостей статури, хвороби, дефекту мовлення. Мало того, викладач не тільки не може дозволити собі посміхнутися, скажімо, щодо заїкуватості дівчини, але зобов'язаний жорстко контролювати поведінку всіх учасників освітнього процесу.

Третя. Не рекомендується першим сміятися з власного жарту. Розповідаючи кумедний епізод, викладач має залишатися, по можливості, стриманим. Інакше він демонструє ставлення до власного жарту як до чогось напрочуд дотепного, що дивує, вражає тонким гумором його самого. Сміх у такому разі розглядається як бажання викладача їх розсмішити, справити враження і може викликати реакцію, протилежну очікуваній.

Четверта. Неприпустимі грубий і вульгарний жарт, кривляння, зубоскальство. Вони – наслідок низької культури, недооцінки та неповаги

особистості здобувача освіти, результат повчальності, яка нічого спільного не має з дотепністю.

П'ята. Не слід сміятися з випадковості, висміювати мимовільний промах, його незручність. Такий жарт може боляче поранити, викликати конфлікт із викладачем чи товаришами. Подібні жарти самих здобувачів освіти на адресу товаришів необхідно зупиняти проханням, вимогою або ж жартом.

Шоста. Не варто гніватись, почувши жарт студентів або побачивши усмішку на свою адресу. Не можна в такому разі вдаватися до адміністративних заходів. Завжди треба бути готовим відповісти на гостре слівце або просто посміхнутися. Не боятися першому посміятися зі своєї невдачі чи промаху (це своєрідна форма самозахисту), підтримувати і спрямовувати гумор студентів, а не припиняти їх прагнення жартувати, не давати волі дріб'язковому честолюбству».

«Використовувати жарт з виховною метою легше, якщо знаєш правила конструювання жартівливих виразів, прийоми гумору»:

- «Іронія. У цьому прийомі весь сенс фрази протиставляється її формі. Викладач каже протилежне до того, що думає. Чим глибше прихований справжній зміст іронії, тим вона уїдливіша.
- Парадокс. У цьому прийомі стандартна фраза, звичне формулювання трохи видозмінюється і замість очікуваної кінцівки слухач отримує щось несподіване. Саме у несподіваному повороті думки полягає комізм ситуації.
- Доведення до абсурду. Використовуючи прийом, спочатку погоджуються зі співрозмовником, а потім коротким висловлюванням кардинально змінюють сенс сказаної фрази.

- Об'єднання різноманітних явищ. У цьому прийомі зіставляються абсолютно незрівнянні, не схожі один на одного предмети.
- Дотепність безглуздя. Воно криється в ситуації, що суперечить здоровому глузду та нашому повсякденному життєвому досвіду. Це можуть бути два взаємовиключні висловлювання, подані в одному контексті так, начебто вони сумісні, або розповідь про нерозумну, безглузду поведінку людини, яка заважає нормально жити і працювати.
- Натяк. Розповідають про факт, схожий за змістом із вчинком людини або ситуацією, що виникла, для того, щоб учні самостійно зробили висновки і розібралися в ситуації, яку потрібно оцінити. Реалізуючи цей прийом, педагог начебто «уникає» аудиторії; він розповідає взагалі, не маючи на увазі нікого зі слухачів. Нерідко натяк буває досить прозорим, але він необхідний, тому що назвати речі своїми іменами означає глибоко образити. Комічний натяк створюється найчастіше шляхом посилення на смішний образ, літературного персонажа, байку, частівку, за аналогією з якими можуть виникнути образні уявлення про об'єкт осміяння.
- Повторення як прийом дотепності. Тут комічний ефект досягається за допомогою використання тих самих елементів мови або слів. Причому ефект прийому тим сильніший, чим повторення несподіваніше, неприродніше, безглуздіше. Або якщо воно відбувається за обставин, коли реальні умови не вимагають цього.
- Псевдоконтраст. Іноді цей прийом називають «Помилкове протиставлення». У цьому прийомі заключна частина фрази чи засудження формою начебто суперечить початку, але по своїй суті вона посилює його.
- Зворотне порівняння. У прийомі вислову, що зазвичай використовується у прямому сенсі, повертається його первісне значення.

- Змішування стилів. Гумористичну ситуацію створює, використання в одному оповіданні, вірші, пропозиції різних стилей мовлення. Наприклад, просторічної та книжкової, військової та цивільної, ділової та повсякденної, життєвої. Стилістично-комедійне зіткнення різних стилів мовлення має багаті можливості мовного контрасту і часто зустрічається в роботі з молоддю.
- Гротеск, заснований на перебільшенні чи применшенні. Прийом є одним із способів деформації явищ. Перебільшення чи применшення може торкатися зовнішності, поведінки, рис характеру. Часто застосовується в описі зовнішності літературних героїв чи рис їхнього характеру.
- Подвійне тлумачення. Це гра слів, гострота, створювана за допомогою мовних засобів, наприклад, при використанні однакових за звучанням, але різних за змістом слів. У педагогічній діяльності найчастіше використовується найпростіший різновид подвійного тлумачення – каламбур. Каламбур, спрямований на викорінення недоліків, може бути сердитим і навіть злим» [40].

Вивчати прийоми гумору, які використовуються кращими педагогами, брати найбільш прийнятні з них на озброєння дуже важливо для фахівця, який прагне високоефективних контактів із вихованцями. Уведення в заняття жарту, елементів гумору та сатири потребує чималої праці. Але витрачені зусилля окупаються з надлишком. Сміх, що викликається добрим, теплим жартом, зближує, нормалізує спілкування. Сатира – сильний і дієвий засіб боротьби з вадами. Використовуючи весь спектр розглянутих прийомів, легше переконати, спростувати, роз'яснити щось, відволікти і переключити студентів на серйозну роботу. Свою роль гумор і сатира відіграють і в підвищенні активності студентів на заняттях, роблячи матеріал, що вивчається, образним і наочним, а заняття – яскравим і незабутнім.

1.4. Гумор як складник процесу навчання іноземних мов

«Хоча вивчення гумору вирізняється міждисциплінарним характером, емпіричні дослідження показують гумор, як ефективну стратегію привернення уваги учнів і покращення атмосфери в класі» [59, с. 94]. М. Денайр зазначає, що «гумор може породжувати, підтримувати та посилювати інтерес присутніх на уроці та сприяти запам'ятовуванню інформації» [50, с. 285]. М. Вагнер та Е. Уріос Апарісі переконані, що «гумор знижує тривожність учнів і допомагає їм набути практичних навичок користування іноземною мовою, підвищує мотивацію до оволодіння мовою» [60, с. 401]. Дж. Хакторн та ін. провели поглиблене дослідження емоційного клімату в аудиторії, що впливає на процес успішності учнів [52].

Згідно з аргументами психологів, гумор сприяє навчанню двоєю: безпосередньо через емоційну сферу і стимулює когнітивні процеси, відповідальні за запам'ятовування інформації, і опосередковано – завдяки створенню більш доброзичливої атмосфери в аудиторії, яка, в свою чергу, має позитивний характер впливу на засвоєння знань, досягнення навчальних результатів. З точки зору викладання мови, обидва чинники є важливими для визначення того, чи доречно використовувати гумор у викладанні.

Більшість дослідників і педагогів-практиків погоджуються, що «для ефективного оволодіння мовними навичками учні повинні розпізнавати та розуміти гумористичні вислови іноземною мовою. Методологічно це означає, що гумор може бути корисним джерелом і інструментом для формування мовної компетентності. За допомогою гумору учні починають бачити структурно-семантичні відмінності між різними мовами, визначають, які види гумору відповідають контексту мовлення» [50, с. 291].

Відзначається, що «в англійській мові існує велика кількість фонологічних жартів, у яких стикаються різні значення слів, що звучать однаково» [59, с. 101].

«Щоб досягти успіху в оволодінні іноземною мовою, студенти мають адекватно сприймати та розуміти каламбури та жарти, бачити непослідовність і бути спроможними їх інтерпретувати» [52, с. 116]. Вважається, що жарти та каламбури слід уводити у навчання на вищому рівні складності. Йдеться про вправи з перекладом, де складний мовний гумор є серйозною перешкодою для відтворення як іноземною мовою, так і навпаки. Причина цього в тому, що переклад гумору вимагає декодування гумористичного мовлення в його оригінальній формі іншомовного контексту таким чином, щоб він вдало передавав усі відтінки гумористичного змісту й загалом зміст комунікативного наміру мовця. Тому впровадження гумору в процес вивчення іноземної мови є засобом спонукання до поглибленого вивчення особливих явищ на різних мовних рівнях – фонологічному, морфологічному та синтаксичному.

На перший погляд, «гумор не є невід’ємною частиною викладання іноземних мов на нелінгвістичних факультетах. Крім того, практика показує, що деякі вчителі не готові використовувати гумор на уроці з таких причин: а) вони вважають гумор «ризикованим» способом спілкування з учнями; б) часто бояться виглядати смішними. Вони забувають, що почуття гумору – це риса, яка притаманна психіці людини і є одним зі складників її емоційного розвитку» [22]. Згідно з численними дослідженнями та нашим викладацьким досвідом і спостереженнями, гумор допомагає навчатися двояко: безпосередньо через емоційну сферу та стимулюючи процес пізнання та опосередковано шляхом створення більш доброзичливої атмосфери, яка, у свою чергу, має позитивний вплив на успішність засвоєння знань. З точки зору мовної освіти обидва ці чинники важливі для визначення доцільності використання гумору в навчанні. Важливим аспектом «гуманістичного підходу» є залучення до навчального

процесу емоційного складника. Наприкінці минулого століття багато досліджень, особливо за кордоном, підкреслювали важливу і беззаперечну роль цього підходу у викладанні іноземної мови, який «розглядає студента не лише як суб'єкта, який вивчає іноземну мову, а й як психологічно складну особистість» [22]. «Цілеспрямований вплив на емоційну сферу студента призводить до підвищення мотивації у вивченні мови, оскільки функція емоцій полягає в тому, щоб підвести суб'єкта до справжнього джерела цих емоцій. Емоції вказують на індивідуальне відчуття подій у житті людини. При цьому емоції відображають значущість змісту діяльності суб'єкта (функція оцінки) і закріплюють її для відповідної роботи (функція спонування)» [41, с. 304-305]. Сучасна психологія і педагогіка приділяють велику увагу емоційним процесам у механізмі психічної діяльності. Вважається, що «емоційні процеси супроводжують психічні процеси, активізують або гальмують їх розвиток, а також є основою активного функціонування сприйняття, розуміння, уваги та пам'яті. Навчальна діяльність студента породжує широкий спектр емоційних переживань. Відомо, що позитивні емоції тонізують мозок, підвищують продуктивність когнітивних процесів і сприяють творчому підходу до вирішення різноманітних проблем, тоді як негативні емоції пригнічують мозок. Позитивна емоція радості, яка супроводжує гумор, замінює почуття тривоги, депресії або гніву. Це дозволяє людині глибше мислити і творчо розв'язувати проблеми» [51].

Крім того, є медичні докази того, що «сміх, який зазвичай супроводжує гумор, справді справляє глибокий, але не стресовий вплив на весь організм, що призводить до розслаблення м'язів і зняття напруги, спровокованої стресом і негативними емоціями» [7].

Таким чином, «гумор можна розглядати як важливий механізм регуляції емоцій, який може сприяти зміцненню психічного здоров'я студентів, особливо в умовах безпрецедентного карантину, пов'язаного з COVID-19, та

повномаштабною війною росії проти нашої держави, що призвело до підвищення емоційної напруги в суспільстві. Емоційна стимуляція сприяє як стабільності, так і швидкості запам'ятовування навчального матеріалу, оскільки емоційні сліди пам'яті, як правило, формуються з першого пред'явлення» [41, с. 304].

Ці чинники ми вважаємо важливими для визначення доцільності використання гумору в навчанні іноземної мови. Оскільки гумор сильно впливає на емоційне сприйняття людини, корисно зберігати інформацію. Це важливий показник емоційної пам'яті, а отже, спосіб підвищити мотивацію до вивчення іноземної мови. Емоційне хвилювання активує важливі підкіркові центри мозку. Він тонізує кору півкуль головного мозку і підвищує їх функціональну здатність. Визнано, що «гумор сильно впливає на розумову діяльність і, отже, покращуючи здатність до мимовільного запам'ятовування, викликає своєрідну рефлексивну спрямованість до новизни» [45].

«Умовно гумор, який використовується в нашому повсякденному житті, можна розділити на три категорії» [25]. Згідно з нашим досвідом викладання, усі ці три категорії успішно функціонують в аудиторії [25]:

1) Заздалегідь підготовлені гумористичні матеріали (анекдоти, історії) або, так звані, збережені жарти. Заздалегідь підготовлені гумористичні тексти використовуються вчителями іноземної мови для відпрацювання різних аспектів мови і мовленнєвої діяльності: фонетики, лексики, граматики, аудіювання тощо. Дослідження показують, що використання гумору навіть у тестових завданнях більшість студентів сприймають досить добре, за умови, що гумор позитивний і зрозумілий [44].

2) «Спонтанний цілеспрямований розмовний гумор, який використовується в процесі спілкування і може бути вербальним і невербальним.

До цього типу гумору належать анекдоти, кумедні історії, каламбури, іронія тощо» [56], які використовуються для емоційної розрядки аудиторії.

3) «Нецілеспрямований, або випадковий гумор, у свою чергу, поділяється на фізичний та мовний типи. Як правило, невимушений гумор є результатом заяви чи дії, які не мають були бути смішними з самого початку. До випадкового гумору належать випадки неправильного написання, використання та вимови слів, випадкової перестановки звуків або «спунерства»» [55].

У процесі викладання іноземних мов викладачі та студенти мало не щодня стикаються з подібними випадками гумору, і в результаті це, безперечно, може привернути увагу до тих чи тих лінгвістичних аспектів. Важливо відзначити, що «інформація, подана в жартівливій манері, запам'ятовується краще, ніж інформація, подана в серйозній формі. Таким чином, така інформація полегшує когнітивну обробку, допомагаючи зберігати її в довгостроковій пам'яті» [57]. Зупинимося на деяких прикладах використання гумору в аудиторії на нелінгвістичних факультетах. Наприклад, гумор може допомогти засвоїти нові слова та словосполучення, а також вивчити нові правила граматики. Викладачі мають мати у своєму розпорядженні анекдоти, щоб проілюструвати навчальний матеріал з різних аспектів: лексики, граматики, фонетики та аудіювання. Під час навчання лексики жарти можуть базуватися переважно на полісемії чи омонімії, підкреслюючи важливість вивчення слів англійською мовою.

Використовуючи гумор, студенти починають розуміти структурні та семантичні відмінності між двома різними мовами, вказують, які типи гумору є в контексті мовлення.

Відпрацьовуючи жарти, студенти не тільки засвоюють матеріал, що вивчається, але й захоплюються їх змістом, що спонукає до спілкування.

«Гумор знижує тривожність студентів і сприяє набуттю практичних навичок користування іноземною мовою, посилює мотивацію до оволодіння мовою» [60]. З цієї причини ми настійно рекомендуємо починати заняття з короткої історії чи жарту, щоб стимулювати студентів і спонукати їх краще розуміти подальший матеріал.

Гумор – експрес-метод психологічної розрядки на занятті. Коли досвідчені викладачі бачать, що студенти втомилися, вони можуть запропонувати їм прочитати гумористичні розважальні тексти або поділитися оригінальними анекдотами, згадати якісь дотепні епізоди. У цьому випадку сміх служить незвичайним стимулом, що викликає у них мимовільну реакцію і є відмінним засобом зняття стресу. Викладач може підібрати жартівливі малюнки чи фотографії для конкретного граматичного матеріалу чи лексики та попросити студентів запропонувати свої коментарі, які будуть корисними для засвоєння матеріалу.

Спільне сприйняття накладає певний відбиток на процес розуміння через спільний вплив на студентів в аудиторії. Сміючись разом над жартом, і викладач, і студенти, ймовірно, сформуують групу з командним духом великої імпульсивної сили та динамізму. Це сильно впливає на поведінку загалом. Це породжує ефект солідарності, який стимулює активність кожного студента в групі. Таким чином, гумор є одним із найефективніших способів емоційного впливу на аудиторію, він допомагає підтримувати живий інтерес і увагу, створювати сприятливі умови, емоційно-моральне середовище на занятті.

Сміх на занятті – як вірус; комічний ефект може бути особливо потужним. Ми твердо віримо, що сміх – це спосіб об'єднати людей. Проте, незважаючи на те, що гумор може відігравати важливу роль у процесі навчання, ми повинні обережно використовувати його в спілкуванні з вихованцями.

«За стилем гумор можна поділити на чотири типи: два відносно здорових, або адаптивних, – афіліативний і самостверджуючий, і два відносно нездорових, або потенційно шкідливих, – агресивний і самопринизливий» [25]. Більшість освітніх експертів рекомендують викладачам уникати використання агресивних форм гумору. Використання такого гумору часто пов'язане з менш позитивними оцінками викладача з боку студентів, що, у свою чергу, може призвести до їх демотивації.

Тому викладачам слід пам'ятати, що їхні жарти не можуть бути образливими. «Слід уникати гумору «високого ризику», і бажано зосередитися на моделях «низького ризику»» [49]. Жарти не мають стосуватися раси, статі, релігії та будь-чого іншого, що може торкнутися почуттів студентів, щоб запобігти несприятливій реакції.

Ми вважаємо, що є більш безпечні програми, наприклад, розповідати анекдоти чи історії з особистого життєвого досвіду. Уміння викладача посміятися над собою позитивно оцінюється студентами.

Слід зазначити, що «гумор може відігравати важливу роль у процесі морального виховання. Кажуть, насмішка проникає навіть крізь панцир черепахи» [25]. Гумористичні зауваження щодо поведінки студента, як на занятті, так і поза ним, можуть бути цілком доречними та ефективними. Але ми враховувати вищезазначені вимоги.

Викладання у вищій освіті вже давно розглядається як процес, який перш за все вимагає від викладачів оцінки змісту предмета та пошуку шляхів і методів його належного визначення. Загалом, раніше викладачам не доводилося думати про свою взаємодію зі студентами, як в аудиторії, так і поза нею. Проте численні дослідження та досвід показують, що навчання має включати зміст предмета, що викладається, пошук ефективних методів навчання та формування та розвиток

стосунків між викладачем і студентом. Викладачі мають уміло балансувати в цих двох площинах, щоб ефективно сприяти процесу засвоєння інформації.

Жартівливе ставлення викладача є важливим чинником, оскільки воно усуває можливі складнощі та страхи, які у деяких студентів викликали поганий досвід вивчення іноземної мови. Таким чином, ми бачимо гумор як практичний інструмент для встановлення належної атмосфери в аудиторії та досягнення бажаних навчальних цілей. Зауваження викладача, зроблені у формі жарту, які не викликають образ і краще запам'ятовуються, і навіть серйозні конфлікти в колективі, як правило, легко вирішуються.

Слід враховувати той факт, що сучасний рівень засвоєння іноземної мови характеризується високою інтенсивністю (студенти мають повторити або засвоїти великий матеріал за короткий час). Це вимагає від студентів величезної концентрації уваги, напруги сил і витривалості.

На думку психологів, педагогів і лікарів, іноземна мова є одним із найважчих предметів у навчальній програмі, що призводить до втоми, перевтоми та зниження активної уваги на заняттях.

Для викладача вкрай важлива наявність „зворотного зв'язку”, сигналів про те, як сприймається студентами матеріал, що викладається, і як він засвоюється. Контакт між викладачем і студентською аудиторією – необхідна умова успішного викладання матеріалу. Він залежить від зацікавленості студентів предметом, від наукового і педагогічного досвіду викладача, від цілої низки методичних прийомів, якими користується досвідчений педагог, щоб тримати увагу аудиторії в „робочій напрузі”. Творчий підхід викладача до проведення навчального процесу обов'язково несе позитивний заряд і викликає зацікавленість студентської аудиторії сприйняттям і вивченням предмета. Головна ознака творчої особистості – наявність мотивації та захопленість.

Творчого студента може виховати тільки творчий педагог, який володіє педагогічною креативністю.

Креативна організація освітнього процесу передбачає включення в освітнє середовище, самостійне управління творчим процесом, формування психологічної й інтелектуальної незалежності студентів, розвиток навичок роботи з різноманітною, а іноді й суперечливою інформацією.

Особливість педагогічної творчості викладача закладу вищої освіти полягає в тому, що особистість студента одночасно стає об'єктом і суб'єктом його професійної діяльності. Це найскладніший вид творчої активності. Педагогічну діяльність викладача з творчим підходом до висвітлення свого предмета формують різноманітні функції: формувальна, діагностична, прогностична, конструктивна, організаційна, комунікативна, дослідницька, аналітична.

Таким чином, існує потреба у здоров'язберігаючих методиках, які б запобігали як негативним наслідкам, так і стресоутворюючим чинникам. Важливе значення має зняття стресу в аудиторії та забезпечення більш здорового підходу до навчання.

Зняття стресу можна розглядати як ефективний метод навчання, який сприяє виникненню позитивних емоцій і усуває втому і стрес, стимулює інтерес до предмета. Цей засіб релаксації також дозволяє учням краще розуміти іншомовних, розвивати правильну вимову та успішно опановувати граматичні норми іноземної мови.

Досвід показує, що гумор є також потужним засобом подолання психологічного бар'єру, підвищення інтересу до вивчення іноземної мови. Це створює сприятливий емоційний клімат на занятті, який сприяє процесам концентрації, пам'яті, мислення та творчості.

Гумор підвищує мотивацію до навчання, оскільки створює відчуття радості та задоволення. Тому, незважаючи на обмеженість часовими рамками мовного курсу у закладі вищої освіти, викладачі повинні приділяти більше уваги використанню гумору на занятті, щоб покращити засвоєння студентами іноземних мов.

Висновки до 1 розділу

Гумор є важливим механізмом регуляції емоцій, який може сприяти зміцненню психічного здоров'я студентів, особливо в умовах безпрецедентного карантину, пов'язаного з пандемією, та умовами повномасштабного вторгнення росії на територію України, що призвело до зростання емоційного стресу в суспільстві.

Ми вважаємо, що гумор сильно впливає на емоційне сприйняття людини і корисний для зберігання інформації. Це важливий показник емоційної пам'яті, а отже спосіб підвищення мотивації до вивчення іноземної мови. Емоційний стрес активує важливі підкіркові центри головного мозку. тонізує кору півкуль головного мозку і підвищує їх функціональну здатність.

Гумор підвищує мотивацію до навчання, оскільки створює відчуття радості та задоволення. Тому, незважаючи на обмежені часові рамки мовного курсу у закладі вищої освіти, викладачі повинні приділяти більше уваги використанню гумору на занятті для покращення оволодіння студентами іноземною мовою.

Введення в заняття жартів, елементів гумору та сатири вимагає великої праці. Але зусилля більш ніж варті того. Сміх, викликаний добрим, теплим жартом, зближує людей і нормалізує спілкування. Сатира – потужний і дієвий засіб боротьби з пороком. Використовуючи весь комплекс прийомів, легше переконати, спростувати, прояснити щось, відволікти і переключити студентів на серйозну роботу. Гумор і сатира відіграють свою роль у підвищенні активності студентів на заняттях, роблять вивчений матеріал образним і наочним, а заняття стає яскравим і незабутнім.

Сміх дозволяє відкрити справжню суть того, що вивчається. Використання гумору в навчальній діяльності визначається як особистісними характеристиками викладача, так і його комунікативними здібностями.

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ГУМОРУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

2.1. Дослідження психолого-педагогічного впливу гумору на підвищення ефективності освітнього процесу у вищій мовній школі

Сьогодні основним пріоритетом освіти виступає особистісно-орієнтована взаємодія педагога зі студентом: прийняття та підтримка його індивідуальності, інтересів і потреб, розвиток творчих здібностей і турбота про його емоційне благополуччя. Світ, що оточує людину, стає з року в рік все різноманітнішим і складнішим і вимагає від неї нешаблонних, незвичних дій. У процесі адаптації до сучасного світу та сучасних відносин народжується необхідність розвитку творчо активної особистості, що приймає на себе певні соціальні ролі, що вступає у різні соціальні відносини та реалізує у своїй комунікативній діяльності позитивні емоційно-вольові якості.

Ретроспективний аналіз досліджень вітчизняних психологів показав зростання кількості тривожних юнаків, що відрізняються підвищеним занепокоєнням, невпевненістю, емоційною нестійкістю, сумнівами у своїх здібностях та силах. Але тривога дезорганізує не тільки навчальну діяльність, вона руйнує і особистісні структури.

Кожен педагог, який працює в дитячому садку, зустрічав дітей, які відмовляються виконувати завдання педагогів, які важко спілкуються з однолітками і дорослими, агресивних і гіперактивних або замкнених. Подібна поведінка говорить про емоційне неблагополуччя дитини. Такі діти при діагностиці можуть показувати як середній, так і високий рівень пізнавального розвитку, але мають при цьому знижену самооцінку: вони не впевнені у власних силах, залежні від оцінки дорослого, пасивні, багато дітей мають страх помилитися, зробити щось неправильно. Незнайомий педагог, новизна

запропонованих завдань лякають дітей непередбачуваністю результату. До старшого дошкільного віку діти вже добре засвоюють норми та правила, прийняті у суспільстві. Серед них і положення про те, що боятися та помилятися – погано. Наслідуючи це «правило», дитина в багатьох випадках взагалі перестає щось робити, мотивуючи це тим, що «все одно не вийде», «мене лаятимуть». Така поведінка блокує розвиток особистості дітей. Ці діти не йдуть вперед шляхом спроб і помилок, а пасивно чекають правильних відповідей та безпомилкових способів вирішення завдань. Середовище навчання та виховання вносить свої корективи у відомі методики та потребує постійного пошуку нових прийомів, засобів та форм роботи у закладах вищої освіти, куди прийдуть такі діти.

У зв'язку з вищесказаним існує необхідність створення певних педагогічних умов, за яких весь навчальний процес буде орієнтований на психологічну захищеність людини, її комфорт та задоволення потреб у позитивному емоційному спілкуванні з педагогом та однолітками.

Атмосфера доброзичливості, віра у сили людини, індивідуально-диференційований підхід, створення кожної ситуації успіху необхідні як для успішного соціально-комунікативного розвитку студента, але й для їхнього нормального психофізіологічного розвитку.

Безсумнівну педагогічну цінність у зв'язку з цим має особлива властивість людської природи – гумор та його природне вираження – сміх. Сміх для людини – один із способів пізнання дійсності, один зі шляхів побудови відносин із оточуючими. Взаємно пережиті емоції радості, веселощів є об'єднуючою ланкою в ланцюзі формування людських відносин.

Вітчизняні педагоги одним із основних чинників ефективного використання гумору визначили вирішальну роль педагога в цьому процесі, його ставлення до гумористичного матеріалу, його слово у процесі сприйняття

гумору. Фактично саме педагог створює певний клімат під час занять, забезпечуючи умови для емоційного благополуччя кожного студента. Отже, особливої важливості набуває оптимізм як невід'ємна якість справжнього педагога.

Однак соціологи зазначають, що «нас губить неймовірна серйозність. Ми, дорослі, не вміємо сміятися, жартувати, радіти життю. Дослідження показали сумну картину: серед педагогів: почуття гумору мають 26%, 62% – володіють ним частково, а 12% – зовсім не мають цього почуття. Оптимістичний настрій має лише половина педагогів, багато хто відчуває невдоволення і навіть зневіру. А зневіра (зневіра в те, що можна щось змінити на краще) вважається одним із смертних гріхів» [13].

Включення в педагогічний процес засобів, методів і прийомів педагогічного впливу, заснованих на знанні психолого-педагогічного потенціалу гумору, специфіки процесів сприйняття та проявів його студентами, може стати суттєвим резервом підвищення ефективності процесу навчання, виховання та розвитку особистості.

У гуморі виявляється зв'язок інтелектуального та емоційного розвитку особистості. Використання гумору підвищує ефективність сприйняття, осмислення та зміцнення знань студентів.

Гумор – це свого роду виховний інструмент, який може допомогти в організації ефективної і навчальної, і виховної роботи.

Характеризуючи гумор як педагогічний засіб, виокремлюють низку його функцій [11]:

- «інформативна функція – педагог, який використовує гумор не тільки коли передає якусь інформацію про предмет мови, а й поводить як особистість. Почуття гумору у процесі спілкування характеризує культуру,

такт і розум людини, що створює комічну ситуацію. Крім того, за допомогою гумору педагог може висловити особисте ставлення до того, що відбувається, а також виявити вміння враховувати індивідуальні особливості вихованців;

- емоційна функція – гумор забезпечує задовільне самопочуття у будь-якій ситуації. Він дозволяє менш болісно пристосуватися до умов, що змінилися. Практика показує, що, чим вище в учасників педагогічного процесу здатність розуміти та створювати гумор, використовувати його для подолання важких ситуацій, тим менше виражені у них знижений настрій, низька самооцінка, безнадійне сприйняття свого майбутнього. Гумор може виступати як засіб зняття психологічної напруги, психологічної розрядки, створення творчого самопочуття та, зрештою, сприяти ефективності педагогічної діяльності;
- мотиваційна функція – гумор стимулює пошук нових засобів оцінки. Безумовно, жарт іноді може бути педагогічно доцільним більшою мірою, ніж суворе зауваження. Крім того, гумор – це засіб вираження індивідуальності як педагога, так і студентів. Педагогу із почуттям гумору завжди легше знайти нестандартне розв'язання педагогічного завдання. До такого викладача «тягнуться» вихованці;
- регулююча функція – гумор регулює відносини між педагогом і студентами. Він набуває великого значення вже на етапі формування цих відносин. Іноді, щоб розпочати спілкування, педагог починає з дотепного зауваження чи розповіді про кумедний випадок. Змусити людину розсміятися – значить увійти з нею в емоційний контакт, викликати до себе прихильність і певною мірою довіру. Виступаючи як засіб згуртування, гумор сприяє сприятливому розв'язанню конфліктних ситуацій, у результаті конфлікт буде вичерпано.»

Таким чином, гумор постає як засіб власної емоційної підтримки та емоційної підтримки оточуючих. Використання гумору у професійній діяльності сприяє позитивному розв'язанню педагогічних завдань, гумор є стимулом педагогічного процесу, засобом, що активізує емоційно-вольову сферу студентів, їхню розумову діяльність.

Дослідник Сандра Савінгтон (SJ Savington) у своїй роботі "Communicative competence: Theory and Classroom Practice"[58] дуже детально розглянула поняття "комунікативна ситуація".

Комунікативна ситуація, на думку Сандри Савінгтон (SJ Savington) – це «динамічно змінювана обстановка, в якій лінгвістична компетентність адаптується до загального обсягу отриманої інформації, враховуючи і лінгвістичний, і паралінгвістичний компоненти. Таким чином, лінгвістична сторона комунікативної ситуації є засобом для здійснення ефективної комунікативної дії» [58].

На думку академічної спільноти в галузі лінгвістики, дослідження Сандри Савінгтон (SJ Savington) дозволяє зробити істотне доповнення до теорії та практики вивчення мови.

Як показує аналіз сучасного стану проблеми визначення змісту дефініції «комунікативна компетентність» та її застосування практично, незважаючи на достатню вивченість, дана проблема продовжує хвилювати і сучасних лінгвістів. При цьому, за загальної структурної константності даного поняття, до нього вкладається новий сенс у зв'язку з соціокультурними змінами, що відбуваються у світі. Зокрема, у США, викладання мови спрямоване на досягнення учнями комунікативної компетентності, в якій виділяють 4 основні компоненти.

Резюмуючи вищевикладене, зазначимо, що в сучасній дидактиці західних країн Європи та США під комунікативною компетентністю розуміється здатність

учня адекватно спілкуватися в конкретних комунікативних ситуаціях та його вміння організувати мовленнєве спілкування з урахуванням соціокультурних норм поведінки комунікантів.

Вміння розкрити творчий потенціал людини, підтримати її прагнення самовираження добрим словом і чуйним ставленням є справжнім мистецтвом, яке повинен опанувати педагог, прийомом морального виховання, що має допомогти повірити у власні сили – це означає для вихованця придбання як морального, так і фізичного здоров'я. «Оптимізм, віра в людину – невичерпне джерело творчої енергії, нервових сил, здоров'я вихователя та вихованця», – зазначав В. Сухомлинський [35, с. 77]. Оптимізм сприяє доброзичливості, усуває злість і недовірливе ставлення між педагогом та вихованцями, створює атмосферу добра та взаєморозуміння, викликає відчуття щастя. Як стверджував Песталоцці, «за виразом особи педагога учні розуміють, що педагог разом із вихованцями переживає їхні успіхи та невдачі» [9].

«У педагогічному оптимізмі відсутня однаковість, оскільки інертність навчального процесу суперечить розвитку вихованця та гумору педагога, що є природним джерелом оптимізму, що сприяє духовному комфорту вихованців і мотивує їх до навчання. Однак педагогу слід враховувати, що гумор одночасно здатний глибоко поранити, якщо у ньому є глузування. На сьогоднішній день педагогіка вирішує питання про те, як зробити так, щоб до учіння студента не доводилося примушувати, а спонукати, створювати умови для його повноцінного функціонування та щастя у спілкуванні та учінні.

Педагогічний оптимізм педагога – це інтегративна якість особистості, що включає життєрадісність особистості, її пізнавальну активність, позитивний, мотиваційний настрій на навчальну діяльність, в основі якої віра у творчі, інтелектуальні сили та можливості вихованця. Джерелом педагогічного оптимізму є почуття гумору педагога, що сприяє налагодженню добрих, щирих

взаємин, забезпечення психологічного комфорту, заохочення студентів до навчання, до мотиваційної пізнавальної діяльності» [3].

«Структурні компоненти, критерії та показники сформованого педагогічного оптимізму у студентів-майбутніх педагогів можна визначити так: уміння створити атмосферу сприятливої комунікації та взаєморозуміння, позитивна комунікація, відкритість, щирість, врахування індивідуально-психологічних, вікових і національних особливостей особистості студента); гуманістичний складник (віра у творчі сили і можливості учнів, уміння проєктувати в учневі кращі риси, добро, стимулюючи позитивне ставлення до життя; ставлення до зростаючої людини як вищої цінності на Землі, що виявляється у ставленні до конкретних справ і вчинків); емпатичний (здатність педагога стати на місце учня, разом з ним переживати успіхи та невдачі; емпатія як чинник продуктивності спілкування та успішності взаємодії майбутніх педагогів із дітьми, студентами, особистісна спрямованість до професійного самовдосконалення та самовиховання, яка виступає у вигляді ставлення особистості до себе та до обраної професії педагога); почуття гумору (здатність поєднувати радісне здивування зі співпереживанням, інтелектуальна здатність виявляти веселий, гострий, жартівливий склад розуму, помічаючи комічне в навколишньому середовищі широко і різко, але невинно відгукуючись на нього емоцією, що стала наслідком взаємодії розуму та почуттів). Рівні сформованого у майбутнього фахівця педагогічного оптимізму засобами зовнішніх підкріплень і заохочень визначаються як: високий (уміння ефективно створювати атмосферу сприятливої комунікації та взаєморозуміння, демонстрація особистістю позитивної комунікації, відкритості, щирості, тверда і щира віра у творчі сили та можливості учнів, уміння проєктувати в учнів найкращі риси, активно стимулюючи позитивне ставлення до життя); середній (наявність у особи хорошої психологічної спостережливості, вміння брати участь і розуміти вікові

та індивідуальні особливості школярів, демонстрація вибіркової підтримки в учнів потреби у спілкуванні); низький (непевненість у творчих силах і можливостях учнів, невміння проєктувати в учнів кращі риси; ставлення до зростаючої людини досить буденно, не як до найвищої цінності Землі)» [3].

Серед зовнішніх підкріплень і заохочень у справі формування у студентів педагогічного оптимізму виокремлюємо такі: творчий проєкт як колективна форма розвитку педагогічного оптимізму у студентів; спосіб вираження позитивної оцінки поведінки та діяльності окремого студента чи усієї студентської групи; подяка, подана у вигляді похвальної грамоти, похвальних листів, листів батькам студента, подарунки – путівки за кордон, участь у будь-якому форумі тощо.

Модель процесу формування у майбутніх фахівців педагогічного оптимізму засобами зовнішніх підкріплень і заохочень: цілеспрямований блок (системоутворюючий елемент усієї педагогічної діяльності педагогів ЗВО; орієнтація та націленість педагога на створення педагогічних умов у формуванні педагогічного оптимізму засобами зовнішніх підкріплень і заохочення пізнавальної активності); соціально-орієнтований (рівень соціального замовлення, професійна діяльність, спрямована на збереження психічного, соматичного та соціального благополуччя учнів); організаційно-стимулюючий (використання форм, методів та засобів всілякого заохочення студентів, використання оптимістичного та гуманістичного підходів до виховання та освіти, підхід до вихованця з вірою в нього, у його здібності з оптимістичною гіпотезою, хай навіть із деяким ризиком помилитися); змістовно-технологічний блок (формула самооцінки – «Самооцінка = Досягнення/Домагання», похвала як усний прояв заохочення, яка фокусувалася за умови завершення будь-якої роботи або отримання студентами продукту пізнавальної діяльності); структурно-критеріальний (комунікативний, гуманістичний, емпатійний, почуття гумору);

підсумково-результативний блок (сформованість високого рівня педагогічного оптимізму, що включає життєрадісність, пізнавальну активність, позитивний, мотиваційний настрій на навчальну діяльність, в основі якої віра у творчі, інтелектуальні сили та можливості).

Педагогічні умови формування педагогічного оптимізму: використання в процесі навчання та виховання оптимістичного, гуманістичного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, компетентнісного підходів, які забезпечують не лише активне оволодіння студентами основами педагогічного оптимізму, а й уміння мислити оптимістично, будувати позитивну комунікацію з оточуючими, виявляти відкритість, щирість; включення до процесу навчання засобів зовнішніх підкріплень і заохочень.

Створення атмосфери доброзичливості та щирості характеризується відсутністю злої іронії, що принижує гідність учня, що відчужує його від колективу. Насмішкватість вчителя над дитиною перетворює його на ізгоя, заохочуючи і посилюючи глузування з нього однолітків, доводячи їх до знущань.

«Гармонізуючи відносини між педагогом і учнями, гумор виховує навички самоаналізу та самоконтролю, сприяє усвідомленню гуманістичного ідеалу. Тактовне, з відтінком гумору, ставлення сприяє безболісному переключенню молодих людей, їхньої поведінки з небажаних вчинків на необхідну діяльність. Гумор підвищує ефективність педагогічного впливу. Учні не люблять сірості, зневіри. У них сильна потреба у жарті, веселій репліці старшого. Мало того, сміх благотворно впливає на нервову систему, тонізує спілкування» [3, с. 8 – 12]. Педагогічний оптимізм педагога є інтегративною якістю особистості, що включає життєрадісність особистості, її пізнавальну активність, позитивний, мотиваційний настрій на навчальну діяльність.

Отже, структурні компоненти і критерії сформованості педагогічного оптимізму у майбутніх фахівців представляють комунікативний, емпатичний компоненти та почуття гумору. Рівні сформованості педагогічного оптимізму засобами зовнішніх підкріплень і заохочень: високий (вміння ефективно створювати атмосферу сприятливої комунікації та взаєморозуміння); середній (наявність у особи хорошої психологічної спостережливості, вміння брати участь і розуміти вікові та індивідуальні особливості школярів); низький (невпевненість у творчій силах і можливостях учнів, невміння проєктувати у вихованцеві найкращі якості).

Вважається, що сучасним педагогам бракує почуття гумору, оптимізму. «Це знижує ефективність педагогічної роботи. На заняттях важливо використовувати гумор, оскільки це має дуже велике значення для розвитку дитини, зокрема її пізнавального розвитку. Вихованці дуже люблять жартувати, розповідати анекдоти, які часто здаються викладачам несмішними, дурними і грубими. Важливо, щоб викладачі розуміли значення гумору, були терплячими до жартів і вміли використовувати гумор у навчальній роботі» [44].

Для дослідження психолого-педагогічного впливу гумору було розроблено анкету для студентів (Анкета 1). У дослідженні взяли участь 50 студентів академічних груп київського національного лінгвістичного університету. За результатами опитування студентів академічної групи було встановлено таке:

- 90% опитуваних виступають за будь-які прояви гумору на заняттях з боку викладача.
- 60% опитуваних відвідують з більшим захопленням заняття, на яких викладачі не бояться жартувати і розряджувати атмосферу.
- 10% опитуваних відвідують усі заняття незалежно від використання викладачами гумору у будь-яких його проявах.

- 100% опитуваних не знають, до кого звертатися у ситуаціях агресивних висміювань студентів з боку викладачів.
- 90% опитуваних не будуть ні до кого звертатися у разі агресивних насмішок над студентами з боку викладачів.
- 100% опитуваних вважають гумор позитивним засобом освітнього процесу.
- 100% опитуваних при виборі заняття відштовхувались би від наявності почуття гумору у викладача.
- 100% опитуваних виступають за гумор на навчальних заняттях.

За результатами анонімного анкетування можна зробити висновок, що студенти Київського національного лінгвістичного університету насамперед переживають за отримання позитивних оцінок, стабільність отримання вищої освіти і будуть намагатися уникати будь-яких конфліктів лише для того, щоб отримати диплом про вищу освіту. У випадках висміювання, цькування або використання неприпустимих проявів образливого гумору з боку викладачів, будуть стримувати себе і не будуть звертатися по допомогу через страх можливості не отримати вищу освіту.

2.2. Методичні рекомендації із застосування педагогічного гумору в освітній діяльності педагога вищої школи

На методичних семінарах було обговорено можливість використання «Стенд-апу» на заняттях з першої та другої іноземних мов. Розглянемо більш детально, що таке стенд-ап.

Стендап – жартівливий сольний виступ перед живою публікою, один із жанрів розважальних програм. Для таких виступів часто організують спеціальні комі-клуби. Такі шоу відрізняються тим, що на сцені з'являється артист, який спілкується з глядачами, що сидять в залі, на актуальні теми, різко жартує і навіть дратує присутніх на виставі. Репертуар стендап-коміків зазвичай включає оригінальні монологи, короткі жарти та імпровізації з публікою. Щоб розсмішити глядачів, коміки включають у свої виступи музичні, театральні фрагменти, червеномовлення, фокуси, сценки та інші прийоми.

Стендап виник у Великій Британії у 18-19 століттях. Артисти виступають у мюзик-холах, звідси і назва жанру: комедія мюзик-холу. Спочатку вистави коміків підлягали попередній цензурі з боку лорда-камергера Англії, але Акт про театри 1968 року повністю скасував театральну цензуру. До 1970 року музичний жанр набрав популярності. Основною рушійною силою розвитку стали телебачення і радіо. Якщо раніше артист міг виступати з одним номером багато років, то тепер йому довелося писати новий матеріал [6].

У США жанр має свою історію. Засновники жанру вийшли з водевілю. Ними вважаються Марк Твен і Норман Вілкерсон. У повоєнний час спостерігається «бум» стендап-комедії. По всій Америці будували нові клуби. До 1970 року цей жанр став основною формою гумористичного виступу. Такі люди, як Ленні Брюс, Річард Прайор, Джордж Карлін, Білл Косбі та Вуді Аллен, близькі до витоків американського стендапу. Як «піонери» жанру, вони відчують

багато труднощів, пов'язаних з правом виконання певного матеріалу. Зокрема, Ленні Брюс неодноразово заарештовувався за непристойності у своїх виступах. Джордж Карлін із комедійною партією «Сім проклять» постав перед Верховним судом Сполучених Штатів. Згодом їхній вплив призвів до розвитку жанру стендап. З'явилося нове покоління стендап-коміків: Едді Мерфі, Білл Хікс та інші. Одним із найвідоміших коміків цього напрямку був Робін Вільямс.

Жанри, схожі за формою на стендап, виникли в Україні за радянських часів. Оскільки цензура суворо контролювала зміст монологів, більший акцент робився на акторській грі, ніж на текстовому змісті. Відомими акторами розмовного жанру, як їх тоді називали, були Андрій Сова, Анатолій Паламаренко, Євген Дудар, Гриць Драпак та інші.

Засновниками новітнього українського сольного стендапу можна вважати Верку Сердючку, Дядю Жору, Сергія Притулу, Валерія Жидкова («Гамбовський вовк») та інших. Більшість сучасних українських стендап-коміків починали свою творчу кар'єру в телепрограмах «Розсміши коміка», «Ліга сміху», «Вечірній квартал» [6].

Тож після ретельного аналізу історії виникнення та становлення стендапу можна стверджувати, що за весь час існування цієї форми вона зазнавала багато труднощів на своєму шляху до розвитку. Він виник у музичних залах Англії та потрапив до Сполучених Штатів разом із виконавцями стендап перемістився на сцени гумористичних клубів і клубів для робітників, де виступи гумористів постійно піддавалися суворій цензурі. Проте даний формат продовжував розвиватися, набираючи все більшої популярності. Завдяки величезному внеску засновників стендапу, він постійно вдосконалювався, набував нових сценічних прийомів і методів. Нові покоління стендаперів вийшли на сцену з новими баченнями та стилями, завдяки яким у процесі сміливих експериментів створювалися нові формати мовлення.

Сформувавшись і утвердившись у системі сценічного мистецтва на Заході, стендап стає широкомасштабним і у внутрішньому культурному просторі. Сьогодні на сцені та телебаченні можна побачити багато гумористичних програм, шоу, різноманітних концертів, де стендап є невід'ємною частиною дії. Майже в кожному закладі влаштовують стендапи. Сольні стендапи юних гумористів традиційно проходять у різних містах країни. Сучасні українські стендап-коміки вражають глядачів яскравими та неординарними виступами.

Як бачимо, стендап як новітня форма розмовного жанру широко поширено використовується в сфері внутрішнього мистецтва і безпосередньо впливає на розвиток поп-арту взагалі. Тому можна сміливо сказати, що це сучасно.

Український естрадний стендап посідає чільне місце в системі сценічного мистецтва України, проходить постійну модернізацію та має позитивні перспективи подальшого розвитку.

Було запропоновано використовувати стендап раз на місяць як додаткову та більш глибоку методику вивчення іноземних мов. Узгоджено з методистом, що така практика має місце бути, буде доречною і підвищить зацікавленість студентів до успішної праці на заняттях та у подальшому вивченню мов.

Було обговорено, що потрібно також розширити коло знань педагогів, які зможуть використовувати такий вид діяльності на своїх заняттях. Необхідно підготувати спеціалістів до можливих варіантів знайомства студентів зі стендапом у стінах закладів вищої освіти. Був описаний процес підготовки до занять з використанням стендапу, з підготовкою лекцій, наочних прикладів як саме будується стендап, а також визначені певні правила щодо видів стендапу, які будуть доречними, а також тих, які мають заборону на використання у закладах вищої освіти.

Як методичні прийоми, які можна використати для створення комічної ситуації та для сміху, назовемо перебільшення, скорочення, абсурдність, двозначність, несподіваний висновок, каламбур, алегорію, протилежність, порівняння, загострення, суперечність, нездійснене очікування, іронія, натяк, повтор, метафора, пародія, використання прислів'їв та афоризмів, здивування, дослівне розуміння слів, парадокс, плутанина.

Можливості гумору як педагогічного засобу обмежені, що вимагає від викладача культури його використання та дотримання вимог до його використання. Наприклад, сатира, іронія чи насмішка як прийоми в освітньому середовищі мають обмежені можливості. Якщо іронія по відношенню до історичних подій і персонажів, певних цінностей чи наукових ідей цілком прийнятна і здатна активізувати творчий рух думки, то іронія над розумовими здібностями конкретного студента, висміювання його вад, сатиричне висміювання фізичних недоліків чи сарказм на поверхні здається контрпродуктивним як з педагогічної, так і з моральної точки зору.

Все це, звичайно, може викликати сміх у аудиторії, але з точки зору мети навчання і виховання це дуже невдалий педагогічний хід. Загальна педагогічна культура викладача виражається в тому, які форми комізму викладач сприймає, як використовує дотепність, над чим сміється і як це робить.

З педагогічної точки зору гумор і сміх – це особливі форми, універсальні, багатофункціональні прийоми опосередкованої дії, які реалізуються у вербальній або невербальній формі в процесі навчальної взаємодії. Сміх і гумор в арсеналі навчального спілкування мають принципове значення, оскільки місія освіти полягає не тільки в технологічній передачі знань, а й у впливі на студента, насамперед на його почуття, поведінку, риси характеру тощо.

Сміх як метод виховної дії сприяє дотриманню загальноприйнятих суспільних норм поведінки, дає змогу уникнути багатьох «неприємних ситуацій», оминати «гострі кути» у спілкуванні.

Сміх – це засіб демократизації педагогічного спілкування на противагу авторитарним способам взаємодії.

Сміх дозволяє уникнути конфліктних ситуацій. Беручи на озброєння непрямі форми дії та обмежуючи використання прямих прийомів впливу на аудиторію, педагог гармонізує відносини з аудиторією.

Сміх уносить ігровий елемент, роблячи спілкування між педагогом і аудиторією інтригуючим і захоплюючим, що спонукає студентів до самостійного «пошуку істини».

Гумор займає в житті людини важливе місце та відіграє не завжди однозначну роль.

«Для того, щоб навчально-виховний процес став найбільш продуктивним і результативним, важливо використовувати різні форми та методи роботи, які сприяли б вільному висловленню своєї думки кожным студентом, навчали вибудовувати продуктивний варіант взаємодії у групі, допомагали знайти компроміс і гуртували колектив» [30]. Ця робота буде сприйнята позитивно тільки за правильної подачі педагога, чому може допомогти використання ним в освітньому процесі непрямого впливу – своєчасного жарту, який у потрібний час розрядить обстановку та налаштує на позитивне продовження взаємодії.

Звернемося до досліджень Є.Г. Туліної. Вона зазначає, що «гумор є стимулюючим засобом психолого-педагогічного процесу, засобом, який активізує не тільки емоційно-вольову сферу учнів, а й їхню розумову діяльність, що дуже важливо у навчальному процесі. Педагог, використовуючи гумор у своїй діяльності, збільшує ефективність сприйняття, осмислення та запам'ятовування

навчального матеріалу. Кожному педагогові необхідно знати про силу педагогічного впливу гумору, оскільки це допомагає звернути увагу вчителя на роль гумору в освітньому процесі. Однією з важливих умов розвитку розумової діяльності школярів є створення сприятливого емоційного фону, що сприяє підвищенню їх творчої активності та розвитку самостійності. Використання почуття гумору допомагає у створенні позитивного психологічного клімату у групі, вдосконаленні колективних відносин. На думку автора, психолого-педагогічна сутність гумору має гуманістичну значущість в освітньому процесі» [37].

«Гумор здатний формувати у студентів оптимізм у житті, він служить виховним інструментом у формуванні моральних почуттів і позитивних рис характеру особистості. Це пояснюється його унікальною властивістю змінювати соціальну дійсність в навчальну, що особливо необхідно в неоднозначних і конфліктних ситуаціях. Педагог, який має почуття гумору, не є злою людиною в очах своїх учнів. Використовуючи почуття гумор грамотно, він показує студентам ситуації, коли вони виявляють негативні риси власного характеру. При правильному використанні жарту в подібних ситуаціях не відбувається підривання авторитету педагога. Педагог показує негативні наслідки використання цих рис і вселяє студентів мужність і впевненість у їхньому подоланні. Педагог із почуттям гумору добре розуміє стан студента, сприяє перетворенню його негативних проявів своєї особистості в позитивні та більш продуктивні функціональні стани. Важливо відзначити, що використання гумору не тільки стимулює таке перетворення, а й максимально полегшує засвоєння позитивних характеристик» [37].

«Гумор виступає в ролі психологічного механізму, що перетворює педагогічний вплив і навіть тиск у вимогу, що приймається і розуміється студентами як правило, норма поведінки. Тим самим гумор здатний впливати на

побудову результативного навчального процесу. Для того, щоб досягти такої місії, педагог зобов'язаний насамперед сам володіти почуттям гумору, мати здатність відмінним жартом згладжувати неготовність студента взаємодіяти з педагогом чи колективом академгрупи. Вимоги, які пред'являються викладачем, як відомо, не завжди цікаві та вигідні студентів, і у зв'язку з цим у ньому прокидається природний психічний опір. Спираючись на принцип задоволення вимоги, що висуваються педагогом із серйозним виглядом, але наповнені жартівливим змістом, не трактуються студентом як неприємні, подібно до авторитарних рекомендацій, а виконуються охочіше» [37].

«Спільно зі зниженням втоми, скороченням проблем пізнання та часом приємного відпочинку, що виникають у процесі використання гумору, значна частка симпатії передається, як правило, і педагогу, який володіє гумором на своїх заняттях. Всім відомо, що людина з почуттям гумору більш улюблена, ніж та, яка її не має. Позитивне ставлення до викладача може допомогти розширити симпатію студентів на його предмет» [37; 38].

«Вивчення психолого-педагогічного потенціалу гумору як природного соціокультурного інструменту та методу виховання в освітньому процесі з кожним роком стає все більш різнобічним та багатоаспектним. Сучасні дослідники сходяться на тому, що вивчення почуття гумору має бути цілісним, у єдності всіх сторін цього поняття.

Також не варто забувати і про те, що для володіння педагогічним лідерством необхідно вміти використовувати почуття гумору та вміти грамотно його застосовувати»[30].

При використанні гумору необхідно дотримуватись певних правил [30]:

- 1) Не можна висміювати особистість студента. Використовуючи жарти, необхідно дотримуватись етики.

- 2) Не можна сміятися з прізвища чи зовнішністю людини. Це може викликати образу, тим самим знизивши авторитет педагога.
- 3) Не варто першому сміятися зі своїх жартів. Це підірве комічний мотив жарту.
- 4) Заборонено застосовувати вульгарні жарти та «чорний гумор». Такі жарти перетворюють педагогічне спілкування на побутову розмову.
- 5) Не рекомендується сміятися з невдач студента. Це, безумовно, знизить авторитет педагога і авторитет самого студента.

Порушення цих правил може призвести до несприятливих наслідків, таких як повна втрата авторитету педагога серед студентів чи перетворення педагогічного спілкування на демагогію.

Для успішного застосування гумору у спілкуванні педагога зі студентами необхідно використовувати такі принципи:

- 1) «Використання педагогічного такту у вигляді доброзичливості та запобігання чи уникнення конфліктних ситуацій, адже «вміння жартувати в емоціогенній обстановці є переконливим виразом професійної винахідливості викладача, його стресостійкості, дозволяючи миттєво трансформувати негативні емоції у позитивні» [16].
- 2) Застосування імпровізації при реагуванні на слова студента в умовах зміни педагогічного спілкування. Прикладом може бути несподівана репліка студента або невдало сказаний жарт. У данному у разі багато залежить від темпераменту та стресостійкості самого педагога.
- 3) Професійне володіння мовними жанрами промови. У педагога має бути професійно поставлена мова для застосування жартів у спілкуванні та грамотна вимова.

4) Володіння почуттям гумору. Педагог при спілкуванні повинен вміти посміятися з себе і вміти жартувати, не порушуючи правила застосування гумору. Кількість жартів має бути обмежена. У рамках застосування теорії, було проведено експериментальну роботу щодо застосування гумору в процесі заняття. Як вид гумору був використаний жарт, а саме історичний анекдот.

За підсумком проведеного Туліною експерименту, можна дійти позитивного висновку, що застосування гумору під час спілкування педагога з вихованцями справило позитивний вплив як на студентів, так і на самого педагога. Педагогом було використано виховну функцію, яка справила належний ефект. Аналізуючи проведений експеримент, можна зробити висновок, що використання елементів гумору доцільно.

«При спілкуванні педагога зі студентами із застосуванням елементів гумору педагог має бути лідером і підтримувати цей статус. Професійне спілкування зумовлює підвищену мовну відповідальність педагога, він керує процесом пізнавальної діяльності, регулює взаємини між студентами, створює атмосферу доброзичливого та активного мовного спілкування» [17].

Педагогічний лідер повинен мати певні якості:

- прогнозувати результати застосування жартів;
- грамотно застосовувати жарти з погляду доречності та ефективності;
- запобігати та нейтралізувати конфлікти;
- викликати авторитет у студентів.

Застосування гумору в спілкуванні може допомогти у регулюванні відносин між педагогом та студентами, а грамотне та правильне його використання може сприяти підвищенню авторитету педагога в очах студентів і

тим самим може перетворити педагога на педагогічного лідера, за яким слідуватимуть його вихованці.

Емоції визначають наше ставлення до будь-якої діяльності, зокрема й навчання. Емоції, як позитивні, так і негативні, впливають на когнітивні процеси, детермінують мотивацію. Відомо, що перше заняття – знайомство з аудиторією може задати тон усьому курсу. Зазвичай перше заняття і формує емоційний настрій студентів. Уміння викладача з гумором представитися аудиторії, нестандартно презентувати свою дисципліну є ефективним способом викликати позитивні емоції і бажання відвідувати заняття. Жарти викладача студенти переказують один одному, своїм знайомим, цитують при нагоді, тим самим переносячи захопленість особистістю викладача на дисципліну, яку він викладає. Особливо це актуально в процесі навчання іноземної мови студентів, для яких іноземна мова і викликає найбільший дискомфорт, що пояснюється недостатнім базовим рівнем підготовки, а також недостатньою кількістю годин, відведених програмою на вивчення іноземної мови. У цій ситуації особистість викладача є визначальним чинником серед багатьох інших чинників, які впливають на ефективність процесу вивчення іноземної мови. Діяльність викладача з почуттям гумору гарантовано спрямована на усунення можливих комплексів і страхів, сформованих у студентів через невдалий досвід вивчення іноземної мови. Таким чином, гумор можна розглядати як практичний інструмент для налагодження правильної атмосфери в аудиторії та досягнення бажаних результатів навчання. Оскільки гумор є найбільш дієвим і універсальним способом усунення напруги в спілкування, його застосування в контексті навчання має певні переваги як для викладача, так і для студентів.

Висновки до розділу 2

Почуття гумору є продуктивним засобом побудови педагогічної та виховної роботи викладача в колективі, який сприяє і стимулює у студентів позитивне ставлення до викладача і предмета навчання, пробуджує активне прагнення і бажання зрозуміти проблеми, пов'язані з предметами, що вивчаються. Почуття гумору педагога допомагає будувати продуктивні стосунки в колективі, показує позитивний приклад використання вдалого жарту в спілкуванні. На нашу думку, у майбутньому важливо звернути увагу дослідників на глибше вивчення механізмів впливу почуття гумору на психологічне здоров'я особистості, оскільки ця проблема може сприяти розробці нових форм і методів роботи з сучасними студентами.

Дослідження психолого-виховного потенціалу гумору як природного соціокультурного засобу та виховного методу в освітньому процесі з кожним роком стає все більш гнучким і багатогранним. Сучасні дослідники сходяться на думці, що вивчення почуття гумору має бути цілісним, у єдності всіх аспектів цього поняття.

Для того, щоб навчальний процес був максимально продуктивним і ефективним, важливо використовувати різні форми і методи роботи, які допоможуть кожному студентові висловити свою думку, навчитися будувати продуктивний варіант взаємодії в групі, допомогти знайти компроміс і згуртувати колектив.

Лише зацікавлені студенти, з якими працює викладач у комфортній і дружлюбній атмосфері прагне більш поглиблено вивчати навіть ті предмети, які їм, на перший погляд, здавалися нецікавими. Необхідно завжди бути готовим стимулювати до роботи і заохочувати здобувати нові знання тому, що володіння інформацією стає потужним рушієм у будь-яких аспектах щоденного життя.

Таким чином, гумористична компонента під час навчання іноземної мови для студентів є дуже важливою. Гумор є засобом зняття емоційної напруги і усунення афективного фільтру у студентів з недостатньою підготовкою і мотивацією до вивчення мови. Також завдяки жартам вдається досягти комфортної, дружньої атмосфери в аудиторії і підвищити ефективність навчання. Але, не зважаючи на доведені переваги використання гумору в педагогічній діяльності, більшість викладачів надають перевагу авторитарному стилю спілкування у контексті “суб’єкт-об’єктної взаємодії”.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумок усього вище зазначеного можна стверджувати, що гумор дійсно виступає ефективним засобом підвищення освітнього процесу у вищій школі України. Гумор допомагає бачити навіть у неприємних речах долю того позитиву, який так необхідно знаходити кожній людині, особливо здобувачам вищої освіти і викладачам.

У навчальному процесі гумор має принципове значення, адже мета сучасної освіти – не лише передача знань. Використання жартів дозволяє гідно виходити зі складних ситуацій, уникати конфліктів і обговорювати суперечності. Сміх демократизує навчальне спілкування, здійснює перехід від суб'єкт-об'єктних відносин між викладачем і студентом до суб'єкт-суб'єктних, а значить, глибше й ефективніше впливає на всіх учасників освітнього процесу.

При спілкуванні педагога зі студентами із застосуванням елементів гумору педагог має бути лідером і підтримувати цей статус. Професійне спілкування зумовлює підвищену мовну відповідальність педагога, він керує процесом пізнавальної діяльності, регулює взаємини між студентами, створює атмосферу доброзичливого та активного мовного спілкування

Студенти тягнуться до більш відкритих викладачів, які не бояться бути смішними за певних обставин. Такий образ впевненого в собі педагога притягує не лише студентів, а й будь-кого в рамках комунікації.

Гумор змінюється разом зі світом. Будь-яка світова подія створює нові жарти на нових рівнях обізнаності людей. Оскільки почуття гумору вважається показником інтелекту, викладач, який використовує жарти у своїй роботі, повинен слідкувати не лише за змінами і новинами у своєму професійному аспекті, а й слідкувати за навколишнім світом, новими тенденціями моди, за

змінами у політичній сфері багатьох країн, оскільки жартувати одним і тим самим жартом не буде доречним.

Безумовно, потрібно й надалі досліджувати вплив педагогічного гумору на освітній процес, знаходити нові та цікаві підходи імплементування гумору на заняття.

РЕЗЮМЕ

Темою кваліфікаційної роботи виступає педагогічний гумор як засіб підвищення ефективності освітнього процесу в сучасній вищій школі України.

Мета кваліфікаційної роботи – проаналізувати сутність, принципи, функції, методи та форми використання педагогічного гумору для підвищення ефективності освітнього процесу в сучасній вищій школі України.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, резюме українською мовою, «summary» англійською мовою, списку використаної літератури та додатку.

Теоретична частина складається з чотирьох підрозділів. Перший підрозділ носить назву «Сутність педагогічного гумору», де зроблено спробу пояснити, у чому полягає сенс поняття «педагогічний гумор»; що притаманно цьому поняттю і чим відрізняється звичайний гумор від педагогічного. Підкреслюється той факт, що педагогічний гумор підвищує робочу активність як студентів, так і педагогів та сприяє розрідженню негативної атмосфери, яка може виникнути в освітньому процесі.

Підрозділ 1.2 носить назву «Функції та види гумору у педагогічній діяльності», де описуються усі досліджені види і функції гумору, які можуть бути використані педагогами на своїх заняттях.

Підрозділ 1.3 носить назву «Методичні основи педагогічного гумору», у ньому висвітлюється те, чим керуються педагоги на заняттях, а саме як варто використовувати можливості гумору у своїй роботі.

Підрозділ 1.4 «Гумор як складник процесу навчання мов» стосується насамперед використання гумору для полегшення вивчення мови. Висвітлюються вплив гумору на зацікавленість у певних лінгвістичних аспектах.

Практична частина складається з двох підрозділів.

У 2.1 «Дослідження психолого-педагогічного впливу гумору на підвищення ефективності освітнього процесу у вищій мовній школі» йдеться мова про психологічний вплив гумору на студентів і на викладача, який застосовує гумор на своїх заняттях. Висвітлюється те, як саме гумор впливає на стосунки у колективі.

Підрозділ 2.2 «Методичні рекомендації із застосування педагогічного гумору в освітній діяльності педагога вищої школи» має на меті запропонувати поради щодо застосування гумору та настанови, які види гумору варто застосовувати у комунікації зі студентами, а які – ні. Було запропоновано застосувати стендап для більш поглибленого вивчення мов, адже почуття гумору різняться також національно. Розглянуто використання гумору на заняттях у Київському національному лінгвістичному університеті, а також описані результати опитування у досліджуваній академічній групі.

Ключові слова: гумор, педагогічний гумор, освітній процес, заклад вищої освіти, вища школа, стендап.

SUMMARY

The subject of the **Master Degree Thesis in Pedagogics** is pedagogical humor as a means of increasing the effectiveness of the educational process in modern higher education in Ukraine.

The purpose of the qualification work is to analyze the essence, principles, functions, methods and forms of using pedagogical humor to increase the effectiveness of the educational process in modern higher education in Ukraine.

The qualification work consists of an introduction, two sections with conclusions to each of them, general conclusions, a summary in Ukrainian, a "summary" in English, a list of used literature and an appendix.

The theoretical part consists of four chapters.

The first chapter 1.1 is called "The Essence of Pedagogical Humor" where an attempt is made to explain the meaning of the term "pedagogical humor"; what is inherent in this concept and how ordinary humor differs from pedagogical humor. It is emphasized that pedagogical humor increases the work activity of both students and teachers and helps to dilute the negative atmosphere that can arise in the educational process.

The second chapter 1.2 is entitled "Functions and types of humor in pedagogical activities" where all the researched types and functions of humor that can be used by teachers in their classes are described.

The third chapter, 1.3, is entitled "Methodological foundations of pedagogical humor", which highlights what teachers are guided by in classes, namely how to use the possibilities of humor in their work.

The fourth chapter 1.4 "Humor as a component of the language learning process" deals primarily with the use of humor to facilitate language learning. The influence of humor on interest in certain linguistic aspects is highlighted.

The practical part consists of two chapters.

Chapter 2.1 "Investigation of the psychological and pedagogical impact of humor on increasing the effectiveness of the educational process in a higher language school" deals with the psychological impact of humor on students and on a teacher who uses humor in his classes. It highlights how humor affects relationships in a team.

Chapter 2.2 "Methodical recommendations for the use of pedagogical humor in the educational activity of a teacher of a higher school" aims to offer advice on the use of humor and instructions on which types of humor should be used in communication with students, and which should not be used. It was suggested to use stand-up for a more in-depth study of languages, because the sense of humor also varies nationally. The use of humor in classes at the Kyiv National Linguistic University is considered, as well as the results of a survey in the studied academic group are described.

Key words: humor, pedagogical humor, educational process, institution of higher education, higher school, stand-up.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амонашвили Ш.А. Здравствуйте, дети! Москва: Просвещение, 1983. 207 с.
2. Арскиева З. А. Педагогический оптимизм как культурно-философская проблема // Проблемы современного педагогического образования. Серия: Педагогика и психология. Ялта: РИО ГПА. 2016. № 53(9). С. 24 – 30.
3. Арскиева З. А. Педагогический оптимизм как фактор развития успешности обучения школьников // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Педагогика. 2018. № 3. С. 8 – 12.
4. Байбородова Л. В. Взаимодействие педагогов и учащихся в школьном коллективе: Учебное пособие. Ярославль: ЯГПИ им. К.Д. Ушинского, 1991. 111 с.
5. Борев Ю. Б. Комическое. Москва : Искусство, 1970. 239 с.
6. Галка Л. Висміяти реальність: зародження і розвиток стендапу в Україні та США // Періодичне видавництво: Про/странство // URL: <https://www.prostranstvo.media/uk/vysmiyaty-realnist-zarodzhennya-i-rozvytok-stendapu-v-ukrayini-ta-ssha/>
7. Головаха Е. И. Психология человеческого взаимопонимания. Киев : Издательство политической литературы Украины, 1989. 190 с.
8. Гузій Н. В. Основи педагогічного професіоналізму: навч. посіб. Київ: НПУ ім. Драгоманова, 2004. 362 с.
9. Джурицкий А. Н. История зарубежной педагогики: Учебное пособие. Москва, 1998.
10. Дземидок Б. О комическом. Москва: Прогресс, 1974. 224 с.

11. Дубініна О. С. Використання гумору у педагогічній діяльності // Вісник НТУУ«КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. 2012. № 1(34). С. 90–93.
12. Дубровина И. В. Практическая психология образования: учебное пособие. 4 изд. / Под ред. И. В. Дубровиной. Санкт-Петербург: Питер, 2004.
13. Егидес А. П. Смеяться, право, не грешно // Педагогика здоровья. Москва, 1990.
14. Ершова Р. В., Шарапова Р. З. Представления о чувстве юмора в психологии // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Психология и педагогика. Москва: Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования "Российский университет дружбы народов". 2012. №3. С. 16 – 22.
15. Жванецкий М. Зібрання творів у 5 т. Одеса: Видавництво «Час». 1998.
16. Иванова Е. М. Нарушение чувства юмора при шизофрении и аффективных расстройствах: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Москва, 2007. 24 с.
17. Киямова, Р. З. Чувство юмора как фактор самоактуализации личности: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Москва, 2013. 20 с.
18. Коротаева Е. В. Педагогическое взаимодействие: учебное пособие для бакалавриата и магистратуры. Москва : Издательство Юрайт, 2018.
19. Кременецкая, А. В. Проявление чувства юмора у подростков: автореф. дисс. ... канд. психол. наук. Санкт-Петербург, 2001. 18 с.
20. Кузьмина Н. В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способностей учащихся // Вопросы психологии. 1984. № 1. С. 20–26.

21. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования // Эмоциональный стресс. Ленинград: Медицина, 1970. 300 с.
22. Лук А. Н. Эмоции и личность. Москва : Издательство «Знание», 1982. 175 с.
23. Лук А. Н. Юмор, остроумие, творчество. Москва : Искусство, 1977. 185 с.
24. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. Київ: НМУ ім. Богомольця, 2004. 272 с.
25. Мартин Р. Психология юмора / пер. с англ. Санкт-Петербург : Питер, 2009. 478 с.
26. Метканс С., Фелибл К. Юмор – путь к успеху. Санкт-Петербург, 1996. 169 с.
27. Мещеряков Б. Г., Зинченко В. П. Большой психологический словарь. Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. 672 с.
28. Орлова, Н. А. Поэтика комического в прозе С. Довлатова: семиотические механизмы и фольклорная парадигма: (На примере произведений С. Довлатова и Ф. Искандера): дис. ... канд. пед. наук. Москва: Моск. гос. пед. ун-т, 2005. 228 с.
29. Пасынок В. Г. Творческий подход в подготовке компетентностной личности студента-филолога // Методические и психолого-педагогические проблемы преподавания иностранных языков на современном этапе: пути интеграции школы и вуза: X Международная научно-методическая конференция. Харьков, 2016. С. 158–160.
30. Персонова А. А., Суворова О. В., Мамонова Е. Б., Ярцева И. Н. Проблема снижения успеваемости обучающихся седьмых классов // Нижегородский психологический альманах, 2018.
31. Разум сердца: Мир нравственности в высказываниях и афоризмах / Сост. В. Н. Назаров, Г. П. Сидоров. Москва: Политиздат, 1990. 240 с.

32. Савченко А. Я. Развитие познавательной самостоятельности младших школьников. Київ: Радянська школа, 1982. 176 с.
33. Словарь иностранных слов / Под ред. И. В. Лёхина и проф. Ф. Н. Петрова. Москва: Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1954. 854 с
34. Станкин М. И. Механика смешного в общении. // Среднее специальное образование. 1991. №12. С. 19–21.
35. Сухомлинский В. А. Этика взаимоотношений в педагогическом коллективе. Радянська школа. 1977. № 11. С. 77 – 89.
36. Тихомандрицкая О. А., Малышева Н. Г., Шахов З. Д., Кабальнов Н. А. Проблема взаимосвязи личностных ценностей и психологического благополучия у старшеклассников // Психологические исследования: электронный научный журнал. Москва: Общество с ограниченной ответственностью "Издательство Солитон", 2018. Том 11. № 62. С. 9.
37. Тулина Е. Г. Психолого-педагогические основы юмора как средства обучения и воспитания. Пятигорск, 1999. 150 с.
38. Ульянова, Ю. И. Индивидуально-психологические особенности чувства юмора в профессиональной деятельности социальных работников: Дис. ... канд. психол. наук. Москва: Изд-во РГСУ, 2012. 182 с.
39. Фетискин Н. П. Эмоциональное обеспечение учебной и трудовой деятельности. Кострома, 1990. 108 с
40. Философская энциклопедия. Москва: Наука, 1967. Т. 25. 331 с.
41. Харенко В. М. Эмоциональные средства регулирования межличностных отношений, Методика интенсивного обучения иностранным языкам. Киев : Вища школа, 1988. С. 304–320.

42. Харченко І. А. Педагогічний гумор як засіб підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середній школі: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 1993. 23 с
43. Харченко И.А. Сила педагогического юмора // Рідна школа. 1992. № 2. С. 41 – 45.
44. Черник В.Э. Смех и юмор – дело серьезное // Детский сад от А до Я. 2014. № 2 (68). С. 120 – 127.
45. Шерковин Ю. А. Психологические проблемы массовых информационных процессов. Москва : Мысль, 1973. 215 с.
46. Щербатых Ю. В. Психология стресса и методы коррекции. Санкт-Петербург: Питер, 2006. 256 с.
47. Юсфин С. М. Юмор как средство педагогической поддержки // Проблемы современного образования. 2015. №2.
48. Atkinson D. Humanistic approaches in the adult classroom: an effective reaction // ELT Journal, 1989. Vol. 43/4. P. 268–273.
49. Brenes Reyes, J. R. Make ‘em Laugh: Using Humour To Promote Learning in Language and Literature Classrooms. Teaching Innovation Projects. 2014. 4(2). URL: <https://ojs.lib.uwo.ca/index.php/tips/article/view/3663>
50. Deneire M. Humor and foreign language teaching // Humor. 1995. Vol.8. № 3. P. 285–298.
51. Fredrickson B. L. The role of positive emotions in positive psychology // American Psychologist. 2001. Vol. 55 (3). P. 218–226.

52. Hackathorn J. J. Hackathorn A. M. Garczynski K. Blankmeyer et al. // All kidding aside: Humor increases learning at knowledge and comprehension levels. *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*. 2011. Vol. 11. № 4. P. 116–123.
53. Lefcourt H. M. *Humor: The psychology of living buoyantly*. New York : Kluwer Academic, 2001. 211 p.
54. McMorris R. Humour in educational testing: A review and discussion. *Applied Measurement in Education*, 1997. Vol. 10 (3). P. 269–297.
55. Nilsen A. P. *Encyclopedia of 20th-century American humour*. Phoenix AZ: Oryx Press, 2000.
56. Norrick N. R. Issues in conversational joking // *Journal of pragmatics*, 2003. Vol. 55(9). P. 1333–1359.
57. Oppliger P. A. *Humour and learning: Communications and Emotions*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2003. P. 255–273.
58. Savington S.J. *Communicative Competence: Theory and Classroom Practice*. Menlo Park, C.A.: Addison-Wesley Publishing Company, 1983. 325 p.
59. Shmitz J. R. Humor as a pedagogical tool in foreign language and translation courses // *Humor*. 2002. Vol. 15. № 1. P. 89–113.
60. Wagner M. The use of humor in the foreign language classroom: Funny and effective? // *Humor*. 2011. Vol. 24. № 4. P. 399–434.

ДОДАТОК

АНКЕТА 1

Шановні Студенти!

Просимо Вас ознайомитись із запропонованими запитаннями і відповісти на них. Ваші відверті відповіді допоможуть нам врахувати Ваші побажання і вдосконалити процес отримання позитивного досвіду під час навчання. Анкетування є анонімним, результати якого будуть використані лише для покращення навчального процесу в університеті.

Прочитайте уважно запитання і зробіть позначку «+» біля обраного Вами варіанту відповіді. Будьте уважні при заповненні бланку.

1) Чи присутній на ваших заняттях гумор як такий?

Так

Ні

2) Чи вважаєте Ви гумор бажаним складником освітнього процесу в університеті?

Так

Ні

Чому? _____

3) Чим є для Вас педагогічний гумор? (2–3 речення)

4) Чи вважаєте Ви, що гумор сприяє поліпшенню психологічної атмосфери на занятті?

Так

Ні

Інше: _____

5) Чи є викладач, заняття якого Ви відвідуєте, улюбленим тільки за гарне почуття гумору?

Так

Ні

Інше: _____

6) Чи використовувалися на занятті хоч раз жарти, які могли б Вас образити?

Так Ні

Інше: _____

7) Якби Ви зіткнулись з образливими жартами від викладачів, Ви б звернулися за допомогою?

 Так Ні

Інше: _____

8) Чи знаєте Ви, до кого можна звернутися, якщо подібна ситуація (питання №7) виникне?

 Так Ні

9) Яким, на Вашу думку, має бути почуття гумору викладача?

10) Якому заняттю Ви б віддали перевагу? 1) Заняття, на якому викладач не використовує жарти і слідує лише плану заняття. 2) Заняття, на якому викладач може дозволити собі жартувати і відхилитися від плану проведення заняття. Чому?

 1 2

ЩИРО ВДЯЧНІ ЗА СПІВПРАЦЮ!